

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Římskokatolický farní úřad Stračov a jeho vztah k patronátu
na přelomu 19. a 20. Století**

Kristina Chaloupková

Bakalářská práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kristina Chaloupková**
Osobní číslo: **H15533**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Spisová a archivní služba**
Název tématu: **Římskokatolický farní úřad Stračov a jeho vztah k patronátu na přelomu 19. a 20. století**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Na základě dostupné literatury a archivního průzkumu bude popsán stav římskokatolické farnosti Stračov v kontextu regionu ve vymezeném období. Pozornost bude věnována úředním mechanismům, které byly používány ve vztahu s patronátním úřadem. Podle možností bude vybráno téma pro případovou studii, která by osvětlila konkrétní využití pravidel patronátního práva ve vztahu mezi sledovanou farností a příslušným patronátem.

Rozsah grafických prací: **obrazová a mapová dokumentace**

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

DUNDA, Karel, *Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*, Stračov 2008.
HRDINA, Ignác Antonín, *Kanonické právo*, Praha 2002. ISBN 80-86432-26-2.
PŠENIČKA, Stanislav, *Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvícenského absolutismu do roku 1949*, in: *Revue církevního práva*, 2, 2002, s. 127-160. ISSN 1211-1635.
PUMPR, Pavel, *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách*, Brno 2010. ISBN 978-80-86488-73-8.
ŘEHÁČEK, Karel, *Velkostatky a patronátní právo v Československu*, in: *Archivy, člověk a krajina. Proměny krajiny a životního prostředí v archivních dokumentech*, Praha 2016, s. 87-105. ISBN 978-80-88223-00-9.
TRETĚRA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Kostelní Vydří 2002. ISBN 978-80-7192-707-4.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. listopadu 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlašuji, že tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice

V Pardubicích dne 7. 3. 2018

Kristina Chaloupková

Poděkování

Poděkování patří zejména doc. PhDr. Marii Mackové, Ph.D. za odborné vedení této práce. Můj dík náleží i paní Jitce Výtvarové za textové korektury a slečně Anně van Vuuren za pomoc s překonáním jazykové bariéry. Děkuji také i všem ostatním, kteří mi byli při tvorbě práce morální podporou.

Anotace

Tato práce objasňuje pojem patronátní právo jeho podstatu a vývoj. Jsou zde vysvětleny práva a povinnosti patronů a také druhy patronátního práva. Na příkladu obce Stračov je ukázána stavba kostela na přelomu 19. a 20. století, její průběh a financování. Dále je zde nastíněn historický vývoj římskokatolické církve v tzv. „dlouhém 19. století“. Celá práce je podložena archivním materiálem.

Klíčová slova:

Obec Stračov

Patronátní právo

19. století

Římskokatolická církev

Kostel

Annotation

This work clarifies the concept of the right of patronage, its essence and development. The rights and responsibilities of patrons and the kinds of patronage right are explained here. The construction of a church at the turn of the 19th and 20th centuries, the process and financing of its construction are shown on the example of the Stračov municipality. The historical development of the Roman Catholic Church in the so-called "long 19th century" is also outlined here. The entire work is supported by archival materials.

Keywords:

Stračov Municipality

Right of patronage

19th Century

Roman Catholic Church

Church

Obsah

Úvod.....	1
Rozbor literatury.....	2
1. Obec Stračov jako součást velkostatku Sadová a Libčany	5
1.1. Poloha.....	5
1.2. Historický vývoj od nejstaršího období do roku 1945	5
1.3. Stračovské kostely	7
1.4. Zaniklé stračovské fary.....	9
2. Římskokatolická církev.....	11
2.1. „Dlouhé“ 19. století.....	12
2.1.1. Velká francouzská revoluce	13
2.1.2. Josefínské reformy	13
2.1.3. Období pojosefínských reforem	14
2.1.4. Doba předbřeznová	15
2.1.5. Revoluční roky 1848–1849	16
2.1.6. Porevoluční období	17
2.1.7. Duchovní a Nacionalismus.....	19
3. Patronátní právo	21
3.1. Od počátku do 1. poloviny 16. století.....	24
3.2. Od 2. poloviny 16. století do 19. století.....	26
3.3. 19. století	29
3.4. 20. století	32
4. Rozbor pramenů	34
4.1. Stav a vzhled.....	35
4.2. Zhodnocení	37
5. Stavba nového kostela.....	38
5.1. Proč se začal stavět nový kostel?.....	38
5.2. Průběh stavby nového kostela	38
5.2.1. Svěcení základního kamene	40
5.2.2. Bouralo se a stavělo zároveň.....	41
5.3. Kolik celá stavba nového kostela na konec stála?.....	42
5.4. Osudy kostela v dalších letech.....	42
5.5. Popis a vybavení čtvrtého kostela	42
5.2.3. Kostelní zvon.....	44
Závěr.....	45

Seznam použitých zdrojů	47
Seznam pramenů.....	47
Seznam literatury	47
Seznam internetových zdrojů	49
Abstract	50
Přílohy	51

Úvod

Patronátní právo a obec Stračov? Co to je a to existuje? Co tě na tom zajímá? Takovéto otázky následovaly po sdělení názvu této práce. Po vysvětlení definice patronátu jsem se dále setkávala s nechápavými pohledy a většinou jen s rychlou odpovědí, že si myslí, že jde o financování oprav kostelů. Došlo mi, že podstata patronátního práva není tak jednoduchá, a že s výkladem se musí začít od základů. Budoucím čtenářům bych chtěla rozšířit obzor o tato dvě témata. Kladu si za cíl přesvědčit čtenáře, že i když je Stračov malou vesničkou, tak i tak je velice zajímavá a patronátní právo není tak nudné, jak se domnívají.

I když je patronátní právo dnes již mrtvá odnož církevního práva, nelze ho v dějinách přehlédnout. Je to část práva, která se vyvíjela staletí, a jeho stopy najdeme na každé farní budově. Za to, že vlastníci patronátního práva pečovali o církevní budovy a finančně je podporovali, měli několik podstatných výsad oproti „obyčejným“ lidem. Tyto výsady budou popsány kapitole „Patronátní právo“.

V první části této práce se pokusím přiblížit obec Stračov, její historii, smutné osudy kostelů a far.

V následující kapitole je nastíněn vývoj patronátního práva od doby, kdy byla vydána jeho první významná právní kodifikace, přes dobu největšího rozvoje až po jeho zánik ve 20. století. Pokusím se vysvětlit formy patronátního práva, výsady a povinnosti patronů, podmínky jeho vzniku a zániku, jak bylo toto právo uplatňováno a vykonáváno.

Tato práce pojednává o římskokatolické farnosti ve Stračově, proto je v další části popsána historie největší z třidvaceti autonomních katolických církví, tedy římskokatolické církve. Omezila jsem se pouze na její vývoj v 19. století, kdy církev procházela velkými změnami, ne vždy přívětivými. Je to ale i doba, kdy se hojně začaly stavět nebo renovovat církevní stavby. Velkými změnami procházela i oblast politická, hospodářská, sociální a kulturní. Tyto změny byly důležité pro další vývoj. 19. století je badateli velmi vyhledávanou oblastí, hlavně díky velkému množství zachovaných materiálů. Patronátní právo mezi oblast zájmu badatelů bohužel zatím příliš nepatří. Cílem této práce je popsat stavbu kostela i se všemi komplikacemi, které stavbu provázely, a to, jak byla celá stavba financována. To celé je založeno na práci s dostupnými archivními prameny z fondu Velkostatek Sadová – Libčany a Farní úřad Stračov.

V archivech nalezneme ohromné množství archiválií týkajících se patronátního práva. Toto téma je opravdu obsáhlé, proto se v této práci pokusím jen o jakousi sondu do této problematiky.

ROZBOR LITERATURY

Domnívám se, že budoucí badatele od tématu patronátního práva odrazuje fakt, že literatura na toto téma nemá příliš širokou základnu. Jelikož je patronátní právo spojeno s církevní a státní správou, je dobré nejprve nahlédnout do knihy Zdeňky Hledíkové a kol. „*Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*“.¹ Dobře poslouží i starší kniha Zdeňky Hledíkové a Jana Janáka „*Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*“², nalezneme zde informace o tom, co předcházelo vzniku patronátního práva a jak vypadalo v době svého vzniku. Patronát tu je ale zmíněn jen okrajově. K výkonu patronátního práva postupně přibývaly různé normy a nařízení, které bohužel ani jedna z těchto knih neobsáhla.

Dle mého názoru je orientace v církevní terminologii náročná, proto v poznámkovém aparátu využívám možnosti stručného vysvětlení termínů, o kterých se domnívám, že jsou laické veřejnosti neznámé. Vysvětlení termínů využívám i proto, že jsem se velmi často v literatuře setkala s odlišnou terminologií, a navíc tím chci upřesnit, jak daný termín chápu já.

K tomu je využíván hlavně „*Slovník církevního práva*“³. Nelze opomenout ani „*Ottův slovník naučný*“⁴ a „*Masarykův slovník naučný*“⁵. Ottův slovník naučný také dobře poslouží pro získání faktických informací o patronátním právu.

Knih, které se zabývají výhradně patronátním právem, je poměrně málo, více informací lze získat hlavně z různých souborných prací, časopiseckých studií a také původních právních pramenů. V souvislosti s patronátním právem je spojeno jméno profesora Vratislava Buška, ten působil na právnických fakultách v Bratislavě, Brně a Praze. V roce 1946 vydal „*Učebnici dějin práva církevního*“⁶, o rok později vyšel i druhý díl. Vydal samozřejmě i další knihy, které buď sám napsal, nebo se na nich významně podílel. Rozhodně nelze opomenout Jiřího Rajmunda Tretera. Tento právník, kanonista, kněz a člen dominikánského řádu v jedné osobě působí jako profesor na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Z jeho publikací se pro tuto práci velmi přínosným stal již zmiňovaný Slovník církevního práva a kniha „*Stát a církev v České republice*“⁷, ta je vůbec jeho první prací. Druhá ze zmiňovaných knih se zabývá právním vztahem státu a církve ve 20. století, o patronátním právu sice nepojednává, ale i tak

¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7106-906-5.

² JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. ISBN 80-04-21189-5.

³ TRETERA, Rajmund Jiří – HORÁK, Záboj: *Slovník církevního práva*. Praha, 2011. ISBN 978-80-247-3614-3.

⁴ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 16. díl, Lih – Media. Praha, 1900.

⁵ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 5. N-Q. Praha, 1931.

⁶ BUŠEK, Vratislav: *Učebnice dějin práva církevního I*. Praha, 1947.

⁷ TRETERA, Rajmund Jiří: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří, 2002. ISBN 80-7192-707-4.

je přínosná hlavně pro orientaci v církevním právu. Další informace o patronátu nalezneme skoro v každé obecné příručce či přehledu církevního práva, jako například v publikacích Jaroslava Kadlece „*Přehled českých církevních dějin I.*“⁸ a „*Přehled českých církevních dějin II.*“⁹ Kadlec zdůrazňuje germánský vliv na vývoj patronátu. Určité složitosti přináší to, že žádná literatura nepodává ucelený přehled právních nařízení týkajících se nebo obsahujících nějaké vybrané pasáže vázané k patronátu. Více jsem *Přehled českých dějin II.* využila při zpracování dějin římskokatolické církve.

Objemné množství informací se nám dostane z různých periodik. Nejprínosnějším periodikem s nejrozsáhlejší informační základnou je zcela určitě *Časopis katolického duchovenstva*. V tomto periodiku je mnoho článků věnováno přímo problematice patronátního práva v průběhu 19. století a první polovině 20. století. Nejvíce informací přináší soubor článků Josefa Doubravy *Otázka patronátní v Čechách*. V době vzniku jeho článků byla patronátní otázka stále aktuální, a díky tomu se tyto články staly velmi důležitým zdrojem informací. Články poukazují i na drobné nevýhody patronátu. Z dalších periodik lze uvést *Revue církevního práva*, z něhož bych vyzdvihla článek S. Pšeničky „*Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvíceneckého absolutismu do r. 1949*“. Pšenička píše o patronátním právu 19. stol., o jeho činitelích a výkonu. V práci Pšeničky nalezneme ucelený pohled na patronátní právo v době mezi osvícenskými reformami a rokem 1949.¹⁰

Knihy Pavla Pumpra „*Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách*“ je regionálně zaměřená, a to na třeboňské panství na přelomu 17. a 18. století, ale i tak se jedná o nepostradatelný pramen. I když je tato kniha zaměřena na dřívější období než má práce, poskytla informace o vývoji a fungování patronátu. Bylo také možné porovnat, jak nakládali s patronátním právem Schwarzenbergové.¹¹

Pro tuto práci se stala nepostradatelnou práce Karla Dundy „*Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*“. Dunda zde nezpracoval pouze historii těchto vesnic, ale i současný stav a zajímavosti.¹²

Tématem patronátního práva se zabývají i dvě bakalářské práce. První a dle mého názoru zdařilejší práci po stránce informativní sepsala Eliška Černá, i tato práce je regionálně

⁸ KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin I.* Praha, 1991. ISBN 80-7113-004-4.

⁹ KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin II.* Praha, 1991. ISBN 80-7113-003-6.

¹⁰ PŠENIČKA, S.: Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvíceneckého absolutismu do r. 1949. In *Revue církevního práva* 2, 2002. ISSN 1211 – 1635.

¹¹ PUMPR, Pavel: *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách*. Brno, 2010. ISBN 978-80-86488-73-8.

¹² DUNDA, Karel: *Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*. Stračov, 2008.

zaměřena, a to na panství poděbradské.¹³ Druhou napsala Eva Kovárníková, která přibližuje výkon patronátního práva na velkostatku Broumov.¹⁴

O dějinách římskokatolické církve v 19. století mnoho knih zatím napsáno nebylo, možná i proto, že vývoj církve v této době byl jednoduchý. Velice dobře se tohoto tématu zhostil Bohumil Zlámal ve své knize „*Příručka českých církevních dějin*“. Zlámal nazývá 19. století dobou „*probuzenského katolicismu*“.¹⁵ Autor píše z konzervativně katolického hlediska, proto je potřeba tuto knihu pozorně analyzovat. Zajímavé informace přináší i kniha teologa Hanse Künga „*Malé dějiny katolické církve*“. Autor zde hodnotí dvacet století katolické církve, zabývá se jejím vývojem v celosvětovém měřítku, ale i tak je tato kniha přínosná. Od jiných zpracování se podstatně liší.¹⁶ Významnou osobností na poli církevních dějin je zcela určitě i profesor Zdeněk Nešpor, ten je autorem a spoluautorem několika významných knih. Pro tuto práci jsem využila knihu „*Náboženství v 19. století: nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*“, tu napsal kolektiv autorů a je prvním pokusem o zmapování sociálního a kulturního působení českých církví 19. století. I přesto, že není tato kniha přímo věnována vývoji římskokatolické církve, nalezneme zde obecné informace k tomuto tématu.¹⁷

¹³ ČERNÁ, Eliška: *Patronátní právo na panství Poděbradském v 19. století*. Pardubice, 2013.

¹⁴ KOVÁRNÍKOVÁ, Eva: *Patronátní právo a jeho projevy na panství a velkostatku Broumov v 19. a 20. století*. Pardubice, 2015.

¹⁵ ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin VI., Doba probuzenského katolicismu (1848-1918)*. Olomouc, 2009. ISBN 978-80-7266-323-1.

¹⁶ KÜNG, Hans: *Malé dějiny katolické církve*. Brno, 2005. ISBN 80-7021-770-7.

¹⁷ NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Náboženství v 19. století: nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.

1. Obec Stračov jako součást velkostatku Sadová a Libčany

Jelikož se tato práce zabývá římskokatolickou farou ve Stračově a jejím vztahem k patronátnímu právu, bylo by dobré si alespoň zběžně představit tuto obec. Až do roku 2008 neměl Stračov podrobně zpracovanou historii. To se ale právě roku 2008 změnilo, v tomto roce totiž obec Stračov oslavila 690 let od první písemné zmínky. K tomuto výročí vydal Mgr. Karel Dunda knihu „*Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*“. Jak už z názvu vyplývá, Dunda zde zpracoval historii i současnost obou těchto vesnic.¹⁸ Z této knihy budu čerpat informace pro svou bakalářskou práci. Zároveň v této kapitole čtenáře seznámím s duchovní správou, farami a kostely v této obci.

1.1. POLOHA

Malebnou vesničku Stračov¹⁹ bychom našli v Královéhradeckém kraji v okrese Hradec Králové. Nachází se asi 20 km severozápadně od města Hradec Králové. Obec Stračov je součástí mikroregionu Nechanicko a je složena ze dvou místních částí – Stračov a Klenice. Východní stranou Stračova protéká Klenická svodnice, na jihu se nachází Stračovský bor (295 m n. m.) a na západní straně protéká Bašnický potok.

1.2. HISTORICKÝ VÝVOJ OD NEJSTARŠÍHO OBDOBÍ DO ROKU 1945

První písemná zmínka o Stračově pochází z roku 1358 v souvislosti s Peškem ze Stračova, který byl patronem kostela ve Smiřičné (dnešní Mřičná u Jilemnice), o kterém tato zpráva píše a v níž je Pešek zmíněn. Obec Klenice je starší, součást dnešního Stračova, první písemná zmínka o ní pochází už z roku 1318²⁰, je tedy o čtyřicet let starší než Stračov. Lze ale předpokládat, že tato obec existovala již dříve a to i díky tomu, že ve Stračovském boru se nalézalo pravěké pohřebiště.²¹

Mezi první majitele tedy patřil Pešek ze Stračova se svým bratrem Mladotou ze Stračova, ten měl v letech 1361–1371 podací právo²² ve Stračově. Další majitelem byl syn Peška a to Beneš

¹⁸ Roku 1495 byl Stračov povýšen na městečko, postupně ale klesl na pouhou ves/vesnici a to kvůli zpusťování během třicetileté války Švédy.

¹⁹ Dovolují si tuto vesnici tak nazvat, protože k 1. 1. 2017 měla pouhých 304 obyvatel. Místopisný průvodce po České Republice [cit. 2017-12-05].

URL:< <https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/8609/stracov/pocet-obyvatel/>>.

²⁰ NOVÁKOVÁ, Božena a kol.: *Zeměpisný lexikon ČR. Obce a sídla: stav k polovině 80. let*. Praha, 1991. ISBN 80-200-0315-0.

²¹ DUNDA, Karel: *Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*. Stračov, 2008.

²² Podací právo ve starém české právu znamená tolik jako patronátní právo.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 16. díl, Lih – Media. Praha, 1900.

z Rýzmburka. Beneš vlastnil ale pouze část vsi, tu druhou vlastnil Rubín z Třebnouševsi, tito muži byli příbuzní, ale každý patřil k jiné větvi Rýzmburského rodu.²³

Historický vývoj Stračova se váže se Stračovskou tvrzí a pozdějším zámkem. Zámek byl postaven až o 150 let později, byla to nevýrazná převážně dřevěná barokní budova. Obyvatelé Stračova tomuto zámku přezdívali „Tvrzka“. O tvrzi se poprvé dozvídáme roku 1478, je to také ale i poslední zmínka o ní. Majitelkou byla Kateřina ze Strakotína, po její smrti podle tehdejšího práva připadla tvrz i ves českému králi, tedy Vladislavu II. Jagellonskému. Od Vladislava II. získali ves bratřenci Kulové z Chotče a to roku 1478. Ti drželi Stračov po dalších 17 let. Tvrz i ves poté často měnila majitele, mezi něž patřili Dohalsší z Dohalic, Nejedlí z Vysoké, Zárubové z Hustiřan, a postupně chátrala, v 16. stol. zanikla úplně. Mezi nejznámější majitele patřil Albrecht z Valdštejna²⁴, ten ale Stračov vlastnil pouhý rok a poté zde vládnou opět Zárubové z Hustiřan. Třicetiletá válka se bohužel nevyhla ani Stračovu. Během ní bylo, tehdy ještě městečko, vyrabováno, část zničená a vypálena, vypálen byl i kostel. Do roku 1708 Stračovský zámek obývali převážně vrchnostenská úředníci, tak nebyla potřeba stavět příliš okázalý zámek. Roku 1708 ves Stračov zakoupil rytíř francouzského původu Maxmilián Rudolf Lamottem z Früntroppu, díky tomu se Stračov stal opět samostatným správním celkem. Lamottem roku 1728 prodal statek Stračov a další vsi svému zeti Janu Antonínu Baltazaru hraběti z Bredy. Hrabata z Bredy vlastnili Stračov do roku 1797, kdy byl vydražen Prokopem Kernem. Tomu malý dřevěný zámeček nevyhovoval, a proto se pustil do budování nového jednopatrového zámečku v klasicistním slohu.²⁵

Asi jako každé vsi nebo městu se ani Stračovu nevyhnuly ničivé požáry, těch bylo hned několik (1639, 1691, 1716, 1825, 1830, 1833, 1835, ...). Opravdu katastrofálními požáry ale byly dva a to roku 1830. První požár vypukl 22. 5., zničil vrchnostenské stodoly, pivovar a 5 stavení se stodolami. Další ještě ničivější požár díky povětrí vzplál 11. 8. Zasaženo bylo 17 stavení a 8 stodol, vrchnostenské maštale, zámek i kostel. Poslední požár zasáhl Stračov roku 1957, při němž shořela „pouze“ stodola JZD.²⁶

Rok 1838 byl pro Stračov významný. Ves i zámek zakoupil František Arnošt hrabě z Harrachu.²⁷ Doba vlády Harrachů je doba největšího rozkvětu nejen Stračova, ale i celého velkostatku Sadová-Libčany. Františku Arnoštovi zámeček nestačil a přidal mu ještě druhé

²³ DUNDA, Karel: *Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*. Stračov, 2008.

²⁴ Zajímavostí je, že Albrecht z Valdštejna byl příbuzensky spjat s Harrachy, díky sňatku s Kateřinou Isabelou hraběnkou z Harrachu roku 1621. Harrachové roku 1838 ves Stračov zakoupili, takže Harrachy a Valdštejna částečně spojuje i Stračov.

NOSEK, Petr: *Průvodcovský text státního zámku Hrádku u Nechanic*. Hrádek, 2004.

²⁵ DUNDA, Karel: *Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*. Stračov, 2008.

²⁶ Tamtéž, s. 51–52.

²⁷ NOSEK, Petr: *Průvodcovský text státního zámku Hrádku u Nechanic*. Hrádek, 2004.

patro. Zámek získal i taškovou krytinu. Když mluvíme o Stračovu ležícím nedaleko Chlumu (11 km), není možné se nezmínit o roku 1866, kdy Stračov i celé okolí zasáhla Prusko-Rakouská válka. Už roku 1850 bylo ve Stračově ubytováno několik útvarů rakouské armády. Nastal již zmíněný rok 1866 a ve Stračově byl zrekvírován hovězí dobytek, věž kostela sloužila jako pozorovatelná pruské armády, obyvatelstvo přechalo do bezpečí. Ve vsi zůstal pouze farář Jan Paďour.²⁸ Po bitvě 4. 7. pruská armáda drancovala Stračov a okolí. Válka roku 1866 způsobila obrovské škody jak na majetku, tak na životech. Po válce zavládl hlad v důsledku rozšlapaných polí a epidemie cholery, která se sem dostala díky pruské armádě.

První světová válka znamenala pro Stračov odchod mužů a tedy i pracovní síly do války, zničení tří zvonů z místního kostela pro účely armády, bídu a hlad. Ze Stračova také putoval vagón jablek pro vojáky, byly zde totiž velké ovocné sady a ovocnářské školky.²⁹

Harrachové vlastnili velkostatek Sadová a Libčany, a s ním tedy i Stračov, až do roku 1945, kdy jim byl majetek na základě Benešových dekretů zabaven.³⁰

1.3. STRAČOVSKÉ KOSTELY

Nešťastné události, které Stračov během staletí postihly, nevynechaly ani „Boží svatostánky“, některé vyhořely a některé se musely zbourat. Na území tak malé vsi se během let objevily hned 4 kostely a 2 prozatímní kaple. Všechny čtyři kostely byly zasvěceny sv. Jakubovi Větším. Proč se tak stalo, objasním v následujících řádcích. Kostelům ve Stračově historie ani podloží prostě nepřály.

První kostel

První písemná zmínka o něm pochází z roku 1361 a měl zřejmě románskou podobu. Jednalo se o farní chrám, tedy chrám s vlastním farářem. Přesná poloha kostela ani to, jak vypadal, známo není, ale zřejmě stával na návsi jako všichni jeho následovníci. Osudným se mu stala švédská vojska roku 1639, kdy byl vypálen. Ušetřena nebyla ani nedaleká fara. Tento kostel stál ve Stračově ze všech čtyř kostelů nejdéle, celých 278 let.³¹

Druhý kostel

Na stavbu nového kostela nebylo pomyšlení i kvůli stále probíhající Třicetileté válce, ale hlavně kvůli tomu, že převážná většina místních obyvatel i lidí v okolí se hlásila k nekatolickému vyznání a nový kostel musel být katolický.³² V době, kdy se měl nový kostel stavět, byl vlastníkem panství Václav Záruba z Hustiřan, od něj se očekávalo, že se na

²⁸ DUNDA, Karel: *Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*. Stračov, 2008, s. 99.

²⁹ Tamtéž, s. 105.

³⁰ NOSEK, Petr: *Průvodcovský text státního zámku Hrádku u Nechanic*. Hrádek, 2004.

³¹ DUNDA, Karel: *Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*. Stračov, 2008 s., 24-25.

³² O jiném než katolickém kostele se po porážce na Bílé hoře nemohlo vůbec jednat.

novostavbě podstatnou částí bude podílet. Běžným zvykem bylo také to, že rodina majitele panství věnovala kostelu po jeho dokončení zvony se svými jmény a letopočtem, který se skoro vždy shodoval s rokem dokončení stavby nebo opravy chrámu. První rok, ve kterém se dozvídáme o nově postaveném kostele, se nachází právě na zvonu rodiny Zárubových, je to rok 1667, tedy rok, kdy byl kostel s největší pravděpodobností dostavěn. Nový kostel byl kamenný a měl šindelovou střechu, nebyl příliš velký, ale pro potřebu zdecimovaného obyvatelstva zatím stačil. Postupně se ale musel rozšířit, takže se začalo s různými přístavbami. Zárubův kostel stál v horní části návsi a kolem něho se nacházel hřbitov. Až roku 1759 bylo ke kostelu přistavěno presbyterium se sakristií. Na druhém kostele se během celé jeho existence stále něco opravovalo. Zasvěcen byl stejně jako všechny kostely ve Stračově sv. Jakubu Většímu, jeho obraz byl zavěšen na oltáři, ten daroval kostelu duchovní-lokalista Damián Holas. Stračovský purkrabí Tadeáš Kříž s duchovním-lokalistou Josefem Vyndřášem zakoupili roku 1813 do kostela varhany od Josefa Chlumského z Liberce. Jak jsem již v předešlé části psala, Stračov zasáhlo hned několik ničivých požárů, nejničivější byl v srpnu roku 1830, během něj mu padl za oběť i Zárubův kostel. Shořelo veškeré vybavení. Díky velkému žáru se roztavily i dva velké zvony z věže. Jediné co oheň neschválil, byly zdi, věž, obraz sv. Jakuba, barokní stříbrný kalich a malý zvoneček z malé věže. Z bezpečnostních důvodů musela být věž později strhnuta, materiál z ní a kameny ze shořelého kostela byly později použity na stavbu dalšího, již třetího, kostela.³³

Třetí kostel

Velmi brzy po požáru, zřejmě již druhý týden po požáru byla vrchností zřízena provizorní dřevěná kaple. Dřevěná bouda sloužila pouze duchovnímu a vrchnosti, obyvatelé museli stát venku. Později byla postavena větší dřevěná kaple, ale i tak se při větších svátečních pobožnostech všichni lidé do této kaple nevešli. Do provizorní kaple byl dán i malý zvoneček ze shořelého kostela, který nebyl při požáru zničen. Provizorní kaple byla rozebrána až roku 1849, kdy byl vysvěcen nový, v pořadí již třetí kostel. V době stavby třetího kostela vlastnili Stračov Harrachové. Na vybavení chrámu se podíleli i truhláři z okolí, například z nedalekých Mžan nebo Nechanic. Hraběcí rodina se aktivně podílela na výstavbě i na pozdějších opravách a neváhali utratit nemalé peníze. Ale ani tomuto kostelu okolnosti nepřály, přesněji tedy podloží, díky kterému se chrám začal pozvolna bortit a trhat, proto byl roku 1903 zbořen.³⁴ Více se v pořadí třetímu a čtvrtému kostelu budu věnovat v praktické části této práce.

³³ DUNDA, Karel: *Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*. Stračov, 2008, s. 25.

³⁴ Tamtéž, s. 29.

Čtvrtý kostel

Se stavbou čtvrtého a zároveň posledního, dodnes stojícího kostela se začalo zároveň s bouráním kostela předcházejícího a to tedy v roce 1903. Stavební práce postupovaly rychle a celá stavba byla dokončena už roku 1905.³⁵

1.4. ZANIKLÉ STRAČOVSKÉ FARY

Ke každému kostelu neodmyslitelně patří obydlí a zároveň jakási kancelář faráře, tedy fara. Ve Stračově se postupně nacházely tři farní budovy. V jedné z nich ale faráři nepobývali ani „neúřadovali“, působili tu pouze lokalisti.³⁶

O první, nejstarší faře se ví jen to, že existovala, není známo ani místo, kde stávala. Této faře se ale stala v 17. století osudným švédská vojska. Všechny církevní úkony tak přebrala fara v Hněvčevsi, vzdálená od Stračova přibližně 8 km. Nové fary se Stračov dočkal až roku 1812, do té doby lokalisté sídlili na zámku a později v budově školy. Roku 1857 byl zřízen stračovský farní úřad a z dosavadního lokalisty se stal farář. Fara se během let několikrát opravovala. Ani fary nebyly ušetřeny za Prusko – Rakouské války roku 1866, během ní byla stračovská fara vykradena.

Díky stavebním protokolům z let 1900–1905 a z roku 1914 jsem se dozvěděla, že stračovská fara byla na začátku 20. století ve velmi špatném stavu. V době, kdy se konala zkouška z náboženství, přítomný vikář provedl i kontrolu stavu budov a tak vznikly i stavební protokoly, ty se odehrávaly buď v květnu, nebo v červnu. Ve stavebním protokolu z roku 1900 se píše: „fara: ve stavu poněkud opraveném“³⁷, ale už o rok později se dozvídáme, že fara byla sice před 9 lety opravena, ale je potřeba ji obílit, opravit střechu a dát nové žlaby, které jsou velmi rezavé. V roce 1902–1905 je zaznamenáno více méně to samé, jen je dopsáno, že je potřeba opravit podlahu v kuchyni a pokojíku. Stavební protokoly z let 1906–1913 jsem bohužel ve fondu Velkostatek Sadová – Libčany nenalezla, během těchto let se ale faru zřejmě opravit nepovedlo, protože se stavebním protokolu z roku 1914 se píše: „fara: potřebuje opravy a tak sešlá, že novostavby třeba“.³⁸ Od roku 1930 byla fara využívána k bydlení a pro potřeby úředníků. Větší opravy se farní budova dočkala až roku 1934. V roce 1953 zde byla zřízena pošta, ta sloužila nejen pro Stračov, ale i pro Stračovskou Lhotu,

³⁵ Tamtéž, s. 30.

³⁶ Lokalista = duchovní na místní duchovní správě s menší farou a skromným obročím

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 16. díl, Lih – Media. Praha, 1900.

³⁷ Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová – Libčany (1599–1948), kart. 390, inv. č. 816, Korespondence patronátních úřadů, Farní úřad Stračov.

³⁸ Tamtéž.

Mžany, Dub, Klenici, Horní Černůtky, Nerošov a Suchou. Farní budova musela být od 30. let 20. století stavebně upravována, kvůli jejímu různorodému využití.³⁹

³⁹ DUNDA, Karel: *Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*. Stračov, 2008, s. 113 - 114.

2. Římskokatolická církev

Dříve než se budeme zabývat samotnou Římskokatolickou církví, je dobré si říci, co je to církev. Podle Hanse Künga je církev od počátku až dodnes společenství těch, kdo věří v Ježíše Krista, je to společenství, které se shromažďuje na určitém místě, v určitém čase k určitému konání. Církev ve smyslu náboženského společenství vznikla okamžitě po Ježíšově smrti. Nebyla tedy Ježíšem založena, jak si mnozí myslí, vznikla s odvoláním na něho. V prvotní církvi existovala autorita a moc, ale podle slov Ježíše nesměla být používána k nadvládě, jen ke službě pro blaho všech, neexistovala zde tedy žádná hierarchie. Mateřskou obcí prvních křesťanů byl Jeruzalém.⁴⁰

Nejstarší dějiny křesťanů jsou neodmyslitelně spjaty s dějinami židovského náboženství. Postupem času se ale tato dvě náboženství odcizovala. Definitivní rozkol nastal v roce 70 po zničení druhého Chrámu Římany, kdy židovský koncil v Jamnii formálně exkomunikoval křesťany. Od této doby se dějiny obou náboženství vyvíjí samostatně.

Kde se objevilo označení „katolický“? V Novém zákoně slovo „katolický“ není nikde použito. Nikde také není církev označena jako „katolická“. Jako první tento pojem použil až biskup Ignác z Antiochie, ve svém dopise obci ve Smyrně.

Díky apoštolu Pavlovi se křesťanství začalo šířit mezi pohany a postupně se stalo světovým náboženstvím. Pavel není vlastním zakladatelem křesťanství, jak je někdy uváděno, byl jen kontinuálním pokračovatelem Ježíšova zvěstování.⁴¹

Římskokatolická církev, někdy nepřesně označovaná jen jako katolická církev, je největší z třiačtyřiceti autonomních katolických církví. V čele katolické církve stojí papež, ten je současně biskupem římským. Současným papežem je od roku 2013 papež František a je v pořadí už 266. papežem. Podle katolického učení je papež považován za nástupce sv. Petra. Papeži sídlí ve Vatikánu až na výjimku v letech 1309–1377, kdy papeži sídlili v Avignonu, což se do dějin zapsalo jako tzv. avignonské zajetí. Samozřejmě je tu ještě období tzv. Velkého schizmatu, které trvalo bezmála čtyři desetiletí, kdy byli papeži dva, později i tři, vždy ale jeden z nich sídlil ve Vatikánu.⁴² Od roku 1915 je základním právním dokumentem římskokatolické církve Kodex kanonického práva.⁴³ Jelikož je patronátní právo úzce spojeno s právem církevním, bude další kapitola věnována vývoji Římskokatolické církve. Pro

⁴⁰ KÜNG, Hans: *Malé dějiny katolické církve*. Brno, 2005, s. 14. ISBN 80-7021-770-7.

⁴¹ Tamtéž, s. 20–22.

⁴² Tamtéž, s. 79–80.

⁴³ TRETERA, Rajmund Jiří: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří, 2002, s. 84. ISBN 80-7192-707-4.

potřebu této práce bude postačující přiblížení vývoje církevních dějin přibližně od konce 18. století do poloviny 20. století.

2.1. „DLOUHÉ“ 19. STOLETÍ

Tzv. dlouhé 19. století je snad nejcírkevnější epochou evropských i českých náboženských dějin. Toto období začíná Velkou francouzskou revolucí, v Čechách josefínskými reformami, a končí první světovou válkou. Je to éra plná vzájemných sporů mezi církvemi, do kterých se začal zapojovat i stát s veřejností. Je to ale také doba, kdy se hojně začaly stavět nebo renovovat církevní stavby. Již v prvním desetiletí 19. století se ve velkém začaly obnovovat, upravovat, přestavovat nebo dokonce nově vznikat poutní kostely a kaple. Tyto procesy byly v českém prostředí výraznější a významnější než kdekoliv jinde. Římskokatolická církev byla českými politiky, hlavně mladočechy, obviňována z proněmeckých postojů. V průběhu 19. století došlo k zásadnímu rozšíření povolených i nepovolených církví.⁴⁴ Za vlády Josefa II. byla pouhá účast na církevní pouti posuzována jako přečin a znamení neloajality ke státu. To se ale za císaře Františka I. změnilo. František I. roku 1824 podpořil kult hrobu sv. Jana Nepomuckého vlastní přítomností. Pro 19. století byly typické poutní a procesní reakce hlavně na epidemie. Na počátku třicátých let střední Evropu zasáhla silná vlna cholery a právě poutě a procesí měly být jakýmsi obranným mechanismem. Roku 1829 byla v Praze zorganizována patrně nejmasovější veřejná slavnost celého 19. století k příležitosti oslavy výročí kanonizace sv. Jana Nepomuckého.⁴⁵ Pozice římskokatolické církve takřka po celé 19. století významně posilovaly řády, hlavně jezuité, jejichž řád byl roku 1814 papežskou bulou obnoven, a redemptoristé.⁴⁶ Redemptoristé měli velký vliv v Rakousku–Uhersku a byli stejně oblíbeni jako jezuité. Jezuité i redemptoristé věnovali velkou pozornost lidovým misiím. Nelze opomenout ani ostatní řády, jako například německou větev školského řádu voršilek nebo beuronské benediktiny. Beuronští benediktini sídlili v pražském klášteře Na Slovanech, díky přímluvě arcibiskupa Schwarzenberga. Voršilky hrály významnou roli na poli církevního školství, benediktini uplatňovali svou kulturní a hlavně architektonickou školu.⁴⁷

⁴⁴ NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Náboženství v 19. století: nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha, 2010, s. 9–13. ISBN 978-80-87271-22-3.

⁴⁵ Tamtéž, s. 51.

⁴⁶ Redemptoristé = kongregace Nejsvětějšího vykupitele, tj. řehol TRETERA, Rajmund Jiří – HORÁK, Záboj: *Slovník církevního práva*. Praha, 2011, s. 112. ISBN 978-80-247-3614-3.

⁴⁷ NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Náboženství v 19. století: nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha, 2010, s. 102–106. ISBN 978-80-87271-22-3.

2.1.1. VELKÁ FRANCOUZSKÁ REVOLUCE

Situace římskokatolické církve na prahu 19. století byla jedna z nejtěživějších v celých církevních dějinách. Velká francouzská revoluce měla mnoho obětí a jednou z nich byla i církev, i přesto, že je Francie někdy označována jako „první dcera církve“. Revolucionáři podněcovali nepřátelské nálady proti církvi a náboženství. Během revoluce byly zestátnovány církevní statky, omezeny příjmy kleriků, rozpuštěny všechny kláštery a duchovní řády a byla zavedena „Občanská ústava kněžstva“. Katolická církev ztrácí svou světskou moc nad výchovou, nemocnicemi a péčí o chudé. Dochází i k ohromným emigracím kněžstva. Cílem revolucionářů bylo si vydobýt na Římu zcela nezávislou národní církev v duchu starých galikánských svobod. Papež Pius VI. prohlásil Občanskou ústavu kněžstva za neplatnou. Díky tomu se římskokatolická církev stala asi největším nepřítelem revolučních změn.⁴⁸ Příliš se toho nezměnilo ani potom, co se Napoleon Bonaparte stal novým vládcem Francie. Napoleon sice projevil zájem o konkordát s církví, když byl ale uzavřen, ukázalo se, že z církve učinil jen téměř bezmocnou loutku ve světských rukách. Všechna katolická církevní panství byla použita jako odškodnění ztrát světských knížat, protože Francouzi obsadili levý břeh Rýna.⁴⁹

2.1.2. JOSEFINSKÉ REFORMY

Ve srovnání s poměry ve Francii byly reformy Josefa II. ještě poměrně mírnými. Církev byla nucena se podřídit dominantnímu osvícenskému státu. I když bylo mnoho klášterů zrušeno a církev byla zbavena samostatného života, byla církev stále vnímána jako instituce potřebná. Reformy císaře Josefa II. přinesly modernizaci římskokatolické církve.⁵⁰ Josefínské reformy nesměřovaly k likvidaci náboženského života, jen k jeho proměně. Autoři reforem se neohlíželi na tradice, snažili se vnutit takové pojetí zbožnosti, kterou sami vyznávali. Bylo zakázáno nošení cechovních korouhví, noční modlitby ke sv. Kryštofovi a sv. Koruně, vyzvánění proti bouře, vykuřování domů, žehnání chleba, obchodu svíčkami uvnitř chrámů Páně, omezení výzdoby soukromých domů i kostelů, veřejné vystavování ostatků nebo zákaz koledí.⁵¹ Hned na začátku své vlády Josef II. začal rušit kláštery a vydal Toleranční patent, tím nebyla zavedena rovnoprávnost mezi nekatolickým a katolickým náboženstvím, ale nekatolické konfese byla jen trpěny. Ne všechny konfese byly trpěny, jen ty, které byly obvyklé v sousedních zemích, jako konfese augsburská, helvetská a pravoslavná. Toleranční

⁴⁸ KÜNG, Hans: *Malé dějiny katolické církve*. Brno, 2005, s. 104 - 106. ISBN 80-7021-770-7.

⁴⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Náboženství v 19. století: nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*. Praha, 2010, s. 16 - 17. ISBN 978-80-87271-22-3.

⁵⁰ Tamtéž, s. 9 - 10.

⁵¹ NEŠPOR, Zdeněk R.: *Víra bez církve?: východočeské toleranční sekretářství v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem, 2004, s. 29. ISBN 80-86067-92-0.

patent ukončil sto padesát let trvající období násilné rekatolizace. Byl vydán jen německy a o jeho rozšíření se měla postarat místodržitelství jednotlivých zemí prostřednictvím krajských a vrchnostenských úřadů. Toleranční patent dovoľoval nekatolíkům kupovat a prodávat majetek, zastávat úřady, stát se mistry a nabývat akademické a vyšší vojenské hodnosti.⁵² S rušením klášterů bylo spojeno také rušení náboženských bratrstev a literátských sborů. I Židé se dočkali změny, přestali se lišit šatem od ostatních lidí, směli se usazovat mimo svá ghetta apod.⁵³ Od roku 1786 bylo nařizeno, aby se při bohoslužbách používal zemský jazyk, v našem případě čeština nebo němčina místo dosavadní latiny. Z kazatelny měla být také vyhlášována císařská nařízení.⁵⁴

Změny měly nastat také v oblasti pohřbívání. To mělo být co nejúčelnější a nejlevnější. Z hygienických důvodů měly být ostatky mrtvých přemístěny ze středu obce na její okraj. Pompéznost smysl pohřbů jakožto rituálu životního zlomu, ale nezmizela. V druhé polovině 19. století a na začátku 20. století vyvrcholil boom budování nákladných a architektonicky velmi zajímavých hrobek ve šlechtickém, ale i měšťanském prostředí.⁵⁵

2.1.3. OBDOBÍ POJOSEFINSKÝCH REFORM

Prvním pražským arcibiskupem se v 19. století stal kníže Vilém Florentin Salm–Salm. Ten se v květnu roku 1789 účastnil sněmu ve Versailles. Revoluční Národní shromáždění mu nedlouho po sněmu vyvlastnilo majetek biskupství v Tournay. Ovlivněn děním ve Francii se snažil o korekci josefinským reformem, díky arcibiskupovi byly povoleny náboženské průvody a procesí, bylo povoleno stavění Božího hrobu, navrátily se části zrušených svatyní liturgickému provozu a zavedla se řádná výuka náboženství na gymnáziích.⁵⁶ Roku 1790 císař Leopold II. povoloval biskupům zřizovat vlastní semináře.

V první polovině 19. století byly církevní slavnosti součástí všech svátků, od oslav císařových narozenin, přes začátek a konec školního roku až po ustavení městské rady.⁵⁷ Období vlády Františka I. bylo úplně jiné než vláda Josefa II. František I. byl panovník neochotný k jakýmkoliv změnám, bál se revolucí, proti kterým mu měla pomoci tajná policie a cenzura. V roce 1803 byla zřízena recenzurní komise, ta měla kontrolovat všechny knihy

⁵² NEŠPOR, Zdeněk R.: *Víra bez církve?: východočeské toleranční sekretářství v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem, 2004, s. 26–33. ISBN 80-86067-92-0.

⁵³ KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha, 1991, s. 159–164. ISBN 80-7113-003-6.

⁵⁴ NEŠPOR, Zdeněk R.: *Víra bez církve?: východočeské toleranční sekretářství v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem, 2004, s. 29. ISBN 80-86067-92-0.

⁵⁵ NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Náboženství v 19. století: nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*. Praha, 2010, s. 37–38. ISBN 978-80-87271-22-3.

⁵⁶ Tamtéž, s. 19 - 18.

⁵⁷ NEŠPOR, Zdeněk R. – KAISEROVÁ, Kristina (ed.): *Variety české religiozity v "dlouhém" 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010, s. 35. ISBN 978-80-86971-02-5.

vyšlé v letech 1780–1792. Částečné uvolnění cenzury nastalo v roce 1809, po třech letech se ale vrátila do stejných kolejí a takovýto stav trval až do roku 1848. Josefinské církevní zákonodárství zůstalo v této době v plné platnosti. Zůstala i josefinská představa faráře jako hlavního působilce na lid. František I. využíval náboženství jako nástroj protifrancouzské propagandy. V tomto období se objevovaly snahy o obnovení předjosefinských pořádků, to se ale nikdy nestalo, i přesto, že císař propustil dva hlavní hybatele náboženských reforem, a to dvorní rady Hatzfelda a Zippeho. František I. rozpustil i dvorskou duchovní komisi a v roce 1802 obnovil některé kláštery v Uhrách, tím ale sledoval pouze svou náboženskou politiku. V žádném případě se nesnažil o obnovu předjosefinského stavu.⁵⁸

Kolem císaře se vytvořil okruh kněží, kteří byli panovníkovými rádci, velkou úlohu mezi nimi hrál dvorní farář Jakub Frint. Roku 1804 byla císařem na univerzitách založena stolice pro náboženskou vědu, mělo se tak čelit rostoucímu náboženskému a mravnímu úpadku vysokoškolského studentstva. Profesorem tohoto oboru se stal právě Frint. Habsburská monarchie byla po napoleonských válkách finančně vyčerpána, a tak František I. provedl další sekularisaci církevního majetku a to roku 1811, byly zabaveny zlaté a stříbrné kostelní předměty. Již během vlády Josefa II. byly vztahy mezi papežkou stolicí a habsburskou monarchií velmi napjaté. Tato situace se částečně narovnal až roku 1819 v průběhu císařovy římské audience u papeže Pia VII. Bylo usnadněno působení tuzemských jezuitů, jejichž řád byl papežem obnoven, a byla vrácena některá výsadní práva tzv. starým řádům a řeholím.

2.1.4. DOBA PŘEDBŘEZNOVÁ

V době předbřeznové byli duchovní ovlivňováni myšlenkami Bernarda Bolzana. Ten kladl důraz na zachování pořádku, vybízel své posluchače, aby prokazovali úctu nadřazeným, i když jejich schopnosti a charakter neodpovídají svěřeným pravomocem a aby poslouchali i nespravedlivou vrchnost.⁵⁹ Bolzanovi stoupenci se označovali jako tzv. „bolzanisté“ a sídlili v Litoměřicích, kde působil tolerantní biskup František Josef Hurdálek. Do Litoměřic byl povolán bolzanista Josef Michael Fesla, ten zřídil esoterický kruh „Společnost Kristovu“. Jeho cílem bylo sebevzdělávání členů, společné diskuze o aktuálních otázkách a shromažďování příspěvků pro dobročinné účely. O této společnosti se ale roku 1816 dozvěděla papežská kurie a celou situaci musel Hurdálek uklidňovat. O rok později Fesl

⁵⁸ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem, 2006, s. 270–271. ISBN 80-86971-06-6.

⁵⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. – KAISEROVÁ, Kristina (ed.): *Variety české religiozity v "dlouhém" 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010, s. 34–35. ISBN 978-80-86971-02-5.

předložil jakýsi Bolzanův sociální program, za to byl Fesl sesazen ze všech funkcí a poslán do klášterního vězení.⁶⁰

V průběhu 40. let došlo k formálnímu zmírnění některých restrikcí, které josefinské toleranční edikty ponechávaly v platnosti. V roce 1841 byl židům zrušen zákaz vlastnit půdu. Židům byla umožněna svoboda pobytu, došlo k formálnímu zrušení ghett. Jejich obce dostaly povinnost vést ekvivalent matrik křesťanských vyznání.⁶¹

2.1.5. REVOLUČNÍ ROKY 1848–1849

Revoluční vlna v letech 1848–1849, která se šířila „překvapivě“ z Paříže, zachvátila skoro všechny evropské země, nevynechala ani církevní stát a habsburskou monarchii. Toto období až do roku 1918 Bohumil Zlámal ve své knize *„Příručka českých církevních dějin“* nazývá dobou *„probuzenského katolicismu“*.⁶² Revoluční hnutí se v Čechách projevovalo mezi venkovským lidem hlavně v krajích, kde sídlili nekatolíci.⁶³ Roku 1848 byla do Prahy svolána reformní konference kněží. Podobná konference probíhala i ve Vídni, kde kněží vypracovali memorandum, které zaslali do Vídně arcibiskupovi Mildemu. Žádali, aby se arcibiskup zastal vyháněných redemptoristů a bránil práva církve. Přáli si také nezávislost církve na státu. Za ochranu a právo prosili i ministerstvo. Arcibiskup Milde se ale na memorandum tvářil nelibě a trval na tom, aby se kněží nevměšovali do revolučních událostí. Požadavky z pražské konference byly ale mnohem radikálnější. Kněžské schůze byly ukončeny pražským povstáním. Ve čtyřicátých a hlavně v polovině padesátých let bylo katolictví všeobecně akceptovatelné jako jedna ze součástí národní identity.

Nelehké období nastalo po zrušení poddanství, se kterým byla zrušena i povinnost platit farní desátek. Kněžstvo se tak ocitlo v hmotné nouzi. Takto nastalou situaci vyřešilo ministerstvo o rok později, kdy bylo nařízeno, že všechny příjmy kostelů, far a škol, které jsou zajištěny fassí nebo jinými listinami a jsou omylem nazývány desátkami, mají se i nadále odvádět, dokud nebude proveden jejich výkup.⁶⁴

Církevní otázka byla probírána i na říšském sněmu v Kroměříži v červenci roku 1848. Skoro o rok později sněm stanovil směrnice pro poměr církve a státu. 30. ledna 1849 bylo

⁶⁰ NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Náboženství v 19. století: nejčirkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha, 2010, s. 99. ISBN 978-80-87271-22-3.

⁶¹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem, 2006, s. 496. ISBN 80-86971-06-6.

⁶² ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin VI., Doba probuzenského katolicismu (1848-1918)*. Olomouc, 2009. ISBN 978-80-7266-323-1.

⁶³ KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha, 1991, s. 170–172. ISBN 80-7113-003-6.

⁶⁴ ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin VI., Doba probuzenského katolicismu (1848-1918)*. Olomouc, 2009, s. 32–38. ISBN 978-80-7266-323-1.

vydáno tzv. Protestantské provizorium, díky kterému byly dosaženy alespoň z části revoluční požadavky. Protestantské provizorium upravovalo postavení dosud jen tolerovaných protestantů a židů, rušilo užívání označení nekatolíci a pastoři ve prospěch formálního zavedení termínů evangelíci a jejich faráři, rušilo také povinné šestitýdenní náboženské cvičení pro odstupující od katolicismu a veškeré platby nekatolíků katolickým farářům. Nekatoličtí faráři od této doby mohli vést (zároveň museli) matriky s veřejnou platností, měli právo ohlášek při konfesionálně smíšených sňatcích, i přesto, že sňatek musel i nadále být uzavřen pouze v katolickém kostele. Kostely nekatolíků směly mít jakýkoliv vzhled. Usnadněna byla i konverze k nekatolickým vyznáním.⁶⁵ Více svobody a navrácení některých privilegií církvi přinášela Oktrojovaná ústava z března roku 1849, ta zaručila církvi právo samostatně spravovat své záležitosti, to samé bylo zaručeno i jiným státně uznaným náboženským společnostem. Tím katolické náboženství ztratilo výsadní postavení jako jediné státní náboženství. Císař vyzval biskupy, aby vládě předložili návrhy, jak si představují nový poměr mezi církví a státem. Proto se od 29. dubna do 20. června 1849 konala konference. Návrhy biskupů měly v mnohých oporu i v nové ústavě, ne však u starých josefinistů, jejichž odpor byl velice silný. A tak rozhodl sám císař dvěma patenty z roku 1850. Císař biskupům ponechal právo samostatného rozhodování o vnitřních církevních záležitostech. Tím byl josefinismus odstraněn.⁶⁶ Během revolučních let došlo ke zrovnoprávnění dosud tolerovaných evangelických církví, pravoslaví a i židů. Posléze byly uznány také některé další nově vzniklé církve. V tomto období se objevuje nový stav „bez vyznání“.⁶⁷

2.1.6. POREVOLUČNÍ OBDOBÍ

V roce 1850 čeští Němci projeví požadavek zřízení německého biskupství, argumentovali tím, že Češi mají jedno arcibiskupství a tři biskupství a tady, že by mělo být alespoň jedno německé biskupství. Samotná německá diecéze měla být zřízena v západních Čechách se sídlem v Chebu. K tomu však nikdy nedošlo i přesto, že svatý stolec myšlenku německého biskupství podporoval. Výsledkem celého snažení bylo pouze jmenování Wenzela Frinda pomocným biskupem pro Němce a Františka Krásla pro Čechy.⁶⁸

⁶⁵ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem, 2006, s. 494–495. ISBN 80-86971-06-6.

⁶⁶ KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha, 1991, s. 200–202. ISBN 80-7113-003-6.

⁶⁷ NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Náboženství v 19. století: nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha, 2010, s. 19–20. ISBN 978-80-87271-22-3.

⁶⁸ NEŠPOR, Zdeněk R. – KAISEROVÁ, Kristina (ed.): *Variety české religiozity v "dlouhém" 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010, s. 76–84. ISBN 978-80-86971-02-5.

Dosavadní vývoj vztahů mezi církví a státem byl dovršen uzavřením konkordátu⁶⁹ 18. srpna roku 1855. Tato smlouva byla uzavřena mezi Svatým stolicem a habsburskou monarchií, kterou zastupoval arcibiskup Rauscher. Nově byly formulovány parametry rozdělení moci a kompetence mezi církví a absolutisticky spravovaným státem. Katolická církev byla opět „svobodná“. Největším problémem konkordátu nebyl obsah, ale doba, kdy byl podepsán. Lidé považovali konkordát za jeden ze symbolů tzv. Bachova absolutismu, ten se o něj nepochybně opírá, a proto boj proti němu započal hned po jeho podepsání. Ustanovení konkordátu nikdy plně v platnost nevešla.⁷⁰ V roce 1870 bylo vyhlášeno dogma o papežské neomylnosti, což využila vláda jako záminku k odvolání konkordátu.⁷¹

1. září 1859 byl vydán uherský protestantský tzv. Císařský patent, ten stavěl protestanty a židy na úroveň katolicismu a zbavoval je státního vlivu vyjma některých přesně specifikovaných oblastí. Patent také snižoval pravomoci světských patronů ve prospěch vlastní církve.⁷²

Dalším důležitým datem v církevních dějinách je rok 1861, kdy vešel v platnost protestantský patent. Protestantům se strážce právní dostalo plné náboženské svobody a tak skončila Toleranční doba a začal vývoj konfesionálně neutrální monarchie.⁷³ Patent rušil státní zásahy do vnitřních i vnějších záležitostí pravoslavné církve a židů. Obě církve si mohly samy dát své ústavy na základě presbyterně – synodního principu, zrušena byla i zbývající toleranční omezení. Obě dosavadní konzistoře byly sloučeny v evangelický církevní odbor, c. k. vrchní církevní radu při ministerstvu kultu. Patent uvolňoval styk luterské a reformované církve s cizinou.⁷⁴

Závislost učitelstva na duchovní vrchnosti se stala trnem v oku měšťanstva. Duchovní většinou nevěnovali škole takovou pozornost, jakou by měli, a vztah k ostatním učitelům, také nebyl dobrý. Svévolně zasahovali do chodu školy a tím budili odpor učitelstva. To se změnilo díky zákonu z roku 1868, kdy byla závislost škol na církvi zrušena. Škola se stala nadkonfesijní. Další změna nastala v zákoně manželském, který zavedl místo kanonického

⁶⁹ Konkordát = obecné označení jakékoliv mezinárodní smlouvy, jejíž jednou stranou je Svatý stolec a druhou stranou některý stát nebo jiná politická entita

TRETERA, Rajmund Jiří – HORÁK, Záboj: *Slovník církevního práva*. Praha, 2011, s. 68. ISBN 978-80-247-3614-3.

⁷⁰ ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin VI., Doba probuzenského katolicismu (1848-1918)*. Olomouc, 2009, s. 50 –52. ISBN 978-80-7266-323-1.

⁷¹ NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Náboženství v 19. století: nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha, 2010, s. 22. ISBN 978-80-87271-22-3.

⁷² NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem, 2006, s. 502. ISBN 80-86971-06-6.

⁷³ KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha, 1991, s. 207. ISBN 80-7113-003-6.

⁷⁴ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem, 2006, s. 503. ISBN 80-86971-06-6.

práva státní manželské právo.⁷⁵ V letech 1869–1870 proběhl vatikánský koncil, kde byla odhlasována zásada neomylnosti papeže ve věcech víry a mravů.

Květnovými zákony z roku 1874 byly upraveny církevně-politické poměry, ty připomínaly doby josefinismu, jelikož církev byla postavena pod přísný státní dozor. Do církevního života se vměšovala státní správa, místodržitelství a ministerstvo kultu. Ve správě financí se církev stala plně závislou na státních úřadech. Zákon stanovil i podmínky, za kterých mohlo docházet k nárokové legalizaci nových náboženských skupin. V roce 1877 byla v předlitavsku oficiálně uznána starokatolická církev. Po návratu konzervativní politiky v 80. letech 19. století byly v habsburské monarchii nastaveny zásady symbiózy panovníka a církve, které trvaly až do konce monarchie.⁷⁶ Po vzniku Československé republiky dřívější postavení římskokatolické církve v mnohém převzala sjednocená Českobratrská církev evangelická a o to se snažila i nacionalistická Církev československá.

2.1.7. DUCHOVNÍ A NACIONALISMUS

Celé 19. století se neslo ve znamení vzrůstajícího nacionalismu. Díky českým obrozencům rostlo před polovinou 19. století národní vědomí. Tohoto buditelství se účastnili i římskokatoličtí duchovní. V letech 1814–1856 se na venkovských farách objevovaly dva protikladné typy českých duchovních. První duchovní byl stále ještě barokního smýšlení, uzavřený do idylického světa farnosti pod svatou záštitou, který svou farnost bránil před nadbytečnými zásahy státní autority. Druhý duchovní byl konzervativně smýšlející, otevřený novým duchovním proudům, sdružující se do společenství s dalšími obdobně názorově formovanými knězi, kteří kladli důraz na jazykové češství, charitu a lidovou osvětu.⁷⁷ Až ve 40. letech se objevily hlasy varující před možnými negativními důsledky pro církev.⁷⁸ Zakladateli novodobé české literatury byli dva katoličtí kněží, „exjezuita“ Josef Dobrovský a piarista Gelasius Dobner. Zakladatelem první novočeské básnické školy byl také duchovní, a to kněz Jaroslav Puchmajer. I mezi zakladatele vědecké literatury patřili kněží, jako například Josef Vojtěch Sedláček nebo Antonín Marek. Kněží byli i spisovateli školních učebnic. Velmi vyzdvihovaný v tom to směru je Karel Vinařický, autor školních čítanek.⁷⁹ Významné bylo oživení kultu slovanských učitelů sv. Cyrila a Metoděje hlavně na Moravě. Roku 1848 tak

⁷⁵ KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha, 1991, s. 207–208. ISBN 80-7113-003-6.

⁷⁶ NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Náboženství v 19. století: nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha, 2010, s. 24–25. ISBN 978-80-87271-22-3.

⁷⁷ Tamtéž, s. 80–81.

⁷⁸ Tamtéž, s. 285–289.

⁷⁹ ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin VI., Doba probuzenského katolicismu (1848-1918)*. Olomouc, 2009, s. 64–72. ISBN 978-80-7266-323-1.

vniklo organizované hnutí cyrilometodějské, které bylo oficiálně nazváno jako Národní jednota sv. Cyrila a Metoděje. Mělo to být středisko pro českou literární tvorbu na Moravě, jakýsi protějšek Matice české.⁸⁰ V Jednotě, ale brzy nastal ideový rozkol, a tak o dva roky později bylo založeno Dědictví sv. Cyrila a Metoděje, jehož účelem mělo být náboženské obrození.⁸¹

⁸⁰ KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha, 1991, s. 210–211. ISBN 80-7113-003-6.

⁸¹ ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin VI., Doba probuzenského katolicismu (1848-1918)*. Olomouc, 2009, s. 52–54. ISBN 978-80-7266-323-1.

3. Patronátní právo

Patronátní právo je jedním z nejstarších a nejstabilnějších vztahů, které spojovaly majitele panství s duchovní správou na jeho území. Patronát se nepřetržitě vyvíjel od 5. století, kdy byla vydána první významná kodifikace patronátu v Justinianově zákoníku, až do poloviny století devatenáctého.⁸² Vyvíjelo se tak přibližně 15. století, ale i tak jsou tato dvě slova pro mnoho lidí velkou neznámou. Co tedy znamenají?

Dříve než samotnou definici patronátního práva je dobré si vysvětlit, kdo to ten patron byl. Většinu lidí se nejspíše pod slovem „patron“ vybaví osoba, která zaštiťuje, ochraňuje nebo tzv. „drží ruku“ nad danou budovou nebo událostí. V našem případě je „patron“ podporovatel kostela, kaple nebo benefícia⁸³, ale především je to osoba finančně spjatá s těmito budovami. Zasazuje se o stavby a opravy církevních staveb na svém panství. Patronem mohla být osoba fyzická i právnická, pokud měla způsobilost k církevnímu právu. Vyloučení byli tedy „nekřesťané“, exkomunikovaní a kacíři. Ve Svaté říši římské se ale vytvořil právní obyčej, díky němuž mohli i protestanté nabýt a mít patronát. Od roku 1860, podle císařského nařízení č. 44 a 45 ř. z., mohli i v Rakousku nekatolíci vykonávat patronát nad katolickými ústavami. Podle československé právní praxe patronátní práva příslušela a byla vykonávána právnickými osobami vzniklými podle světského práva – obcemi.⁸⁴ Vlastní definici patronátního práva nalezneme například v Ottově slovníku naučném, kde patronátní právo je: „*souhrn práv i povinností, které nezávisle na hierarchickém postavení přísluší nějaké osobě vzhledem ke kostelu nebo k církevnímu úřadu na základě zvláštního právního důvodu*“⁸⁵ nebo v Masarykově slovníku naučném, kde je patronátní právo: „*souhrn práv a povinností, které příslušejí z církevního dopuštění zakladatelům katolického kostela, kaple nebo benefícia nebo těm, kteří od nich svůj důvod patronátu odvozují*“⁸⁶ Vývoj a význam je ale mnohem složitější, o jeho popis se pokusím v této kapitole.

Aby něco nabylo právní platnosti, muselo to být zapsáno v deskách zemských nebo gruntovních knihách, to ale pro patronát neplatí. „*Patronát existuje, ať je zapsán nebo není*

⁸² ŘEHÁČEK, Karel: Velkostatky a patronátní právo v Československu. In: *Archivy, člověk a krajina. Proměny krajiny a životního prostředí v archivních dokumentech*, Praha, 2016, s. 87. ISBN 978-80-88223-00-9.

⁸³ Beneficium = fondy a nadace církevní

TRETERA, Rajmund Jiří – HORÁK, Záboj: *Slovník církevního práva*. Praha, 2011, s. 27. ISBN 978-80-247-3614-3.

⁸⁴ PŠENIČKA, S.: Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvíceneckého absolutismu do r. 1949. In *Revue církevního práva* 2, 2002, s. 131. ISSN 1211 – 1635.

⁸⁵ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 16. díl, Lih - Media. Praha, 1900, s.330–333.

⁸⁶ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 5. N-Q. Praha, 1931, s. 563–564.

zapsán.⁸⁷ Předmětem patronátního práva, kvůli kterým hlavně vznikl, jsou církevní nadace a fondy, tzv. fundace⁸⁸ potřebné ke zřízení církevního úřadu nebo ústavu. Patronem se stal ten, kdo vystavěl kapli, kostel, poskytl pozemek, založil obroč, nebo obstaral finanční náklady na stavbu. Patron také musel věnovat prostředky za účelem vzniku zádušního jmění nebo jmění obročního, které dohromady tvořilo tzv. kostelní majetek. Bylo nutné zajistit také vlastního duchovního, aby kostel nebo kaple správně fungovala.⁸⁹ Patron nemusel vždy splňovat všechna pravidla pro získání fundace, některé potřebné finance se daly doplnit například z veřejných sbírek, které byly velmi často využívány i při nezbytných rekonstrukcích kostelů. Veřejné sbírky byly také často využívány i při nezbytných rekonstrukcích kostelů. Patronátní právo bylo možno získat také jako privilegium udělené příslušnou církevní autoritou. Před Tridentským koncilem měli toto právo biskupové, to ale Tridentský koncil zrušil. Ten také zrušil všechny patronáty. Patronátní právo bylo možné získat i díky věčnému patronátu, který byl vázán na pozemek. Pokud byl majetek prodán, patronát automaticky přecházel na nového majitele. Dalšími méně častými způsoby nabytí patronátního práva byly různé přesuny patronátního práva osobního, jako například směnění za jiné právo církevní nebo darování.⁹⁰

Kanonické právo rozlišovalo několik druhů patronátního práva. Jako první uvedu patronát věčný a osobní. Patronátní právo věčné bylo spojeno s pozemkem, s nímž sdílelo jeho právní osud. Pokud se pozemek převáděl, bylo možné vyhradit si patronátní právo nebo ho převést samostatně. V takovém případě se patronát věčný přeměnil na osobní. Patronátní právo věčné se v habsburských zemích, ale i jinde, vyskytovalo nejčastěji. Osobní patronátní právo bylo právem samostatným, vázáno na konkrétní osobu. Samostatně přecházelo nebo se převádělo na jiné osoby, nemohlo ale být převáděno úplatně. Patronátní právo osobní nemohlo být také převáděno na osoby, které nebyly způsobilé k církevním právům, tedy na ty osoby, které nebyly pokřtěny a nebyly členy katolické církve.⁹¹

Dalším druhem bylo patronátní právo církevní a světské. Patronátní právo církevní příslušelo nějaké církevní instituci, fyzické osobě z titulu církevního úřadu nebo církevní právnické osobě. Církevní patronát mohl vzniknout i z donací církevního majetku. Opakem patronátního práva církevního je patronátní právo světské, kde se jednalo o instituci světskou, kterou mohl být například velkostatek. Pokud byly zároveň splněny podmínky církevního i světského

⁸⁷ SPISAR, J.: Patronátní břemena a jejich zápis. In *Časopis pro katolické duchovenstvo* 9, 1934, s. 560.

⁸⁸ TRETERA, Rajmund Jiří – HORÁK, Záboj: *Slovník církevního práva*. Praha, 2011, s. 50. ISBN 978-80-247-3614-3.

⁸⁹ BOROVIČKA, Klement. Právo patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 7, 1866, s. 481–491.

⁹⁰ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 16. díl, Lih - Media. Praha, 1900, s. 330–333.

⁹¹ PŠENIČKA, S.: Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvíceneckého absolutismu do r. 1949. In *Revue církevního práva* 2, 2002, s. 131. ISSN 1211–1635.

patronátu, vznikl patronát smíšený. Tímto způsobem se patronátní právo dělilo až do roku 1917, kdy jejich právní režimy byly sjednoceny.⁹²

Posledním druhem, se kterým se lze ještě setkat, je patronátní právo veřejné a soukromé. Kanonické právo ale mezi veřejnými a soukromými patrony nerozlišovalo. Veřejné patronátní právo náleželo zeměpánovi z titulu jeho úřadu, veřejným fondům a komoře. Někdy se můžeme setkat s označením zeměpanský patronát, to se užívalo hlavně na přelomu 18. a 19. století v souvislosti se sekularizací církevního majetku.⁹³

Patron měl hned několik práv, jako například tzv. právo prezentační, což znamená, že patron mohl závazně navrhnout biskupovi faráře ke svému kostelu. Pokud na něm nebyla shledána nějaká kanonická překážka, pak ho biskup musel ustanovit. Ustanovení duchovního správce náleželo pouze biskupovi, který mu byl také podřízen. Pokud patron bez vlastní viny zchudl, měl právo čerpat podporu z majetku benefícia. Podoba privilegií se během let měnila. Patron měl například právo na pohřeb v kostele a uložení v kryptě kostela, umístit v kostele svůj erb nebo mít v kostele vyhrazené čestné místo tzv. oratoř.⁹⁴ Právo na uložení v kostelní kryptě bylo kvůli sanitárním důvodům dvorským dekretem z roku 1788 zrušeno.⁹⁵

Patron měl určité povinnosti v rámci tzv. kostelní konkurence. Kostelní konkurence ustanovovala, které subjekty mají hradit náklady na provoz kostela. Určovala také v jakém rozsahu a v jakém pořadí. Tyto povinnosti se postupně utvářely přibližně od poloviny 18. století. Mezi další povinnosti patrona patřilo upozornit místního duchovního na nedostatky ve správě majetku, zabezpečit stavební úpravy, poskytnout prostředky pro chod bohoslužeb, pokud příjem kostela a benefícia nestačí, hradit náklady na opravy kostela, hradit náklady na rozšíření nebo postavení nového kostela.

Způsobů, jakými mohlo patronátní právo zaniknout, existovalo hned několik. Pokud zanikl kostel, kaple nebo obroč, zaniklo i patronátní právo k nim vázané. Patronátní právo zaniklo i v případě, pokud byl zrušen subjekt, tedy právnická osoba nebo pokud zemřela fyzická osoba. Patron se patronátu mohl vzdát, a to buď částečně, nebo zcela. Patronátní právo zanikalo, když Svatý stolec odvolal privilegium, které před tím udělil. Kanonické právo umožňovalo zánik patronátního práva preskripcí, tedy vydržením. Patronátní právo mohlo být zrušeno za trest, za trestný čin vraždy, zmrzačení duchovního patronátního kostela, kaple nebo obroč

⁹² Tamtéž, s. 132.

⁹³ Tamtéž, s. 133.

⁹⁴ HOFMAN, F. J.: *Historický vývoj inkorporace farností řeholním společnostem*. Rigorózní práce. Praha, 2008, s. 9–12.

⁹⁵ PŠENIČKA, S.: Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvíceneckého absolutismu do r. 1949. In *Revue církevního práva* 2, 2002, s. 153. ISSN 1211–1635.

patronem buď osobně, nebo prostřednictvím jiných osob. Další způsob, jak mohl patron přijít o práva patronátní, byl, pokud patron neplnil dotační nebo stavební povinnosti.⁹⁶

3.1. OD POČÁTKU DO 1. POLOVINY 16. STOLETÍ

Právo patronátní má své kořeny v 5. století, bylo ovlivňováno germánským právem, které v českých zemích vytvářelo vlastnický systém kostelů. Církevní budovy byly výhradním majetkem vlastníka pozemku, ten s nimi mohl nakládat dle svého uvážení. Dary dané kostelu ale byly majetkem světce, kterému byl kostel zasvěcen, proto nemohly být už kostelu odebrány.⁹⁷

Ve 4. století se ve velkém množství začaly objevovat soukromé kostely postavené na velkostatkářské půdě, jako atribut velkostatku. Biskupové tomu novému fenoménu nebránili, protože sami na svých velkostatech stavěli soukromé církevní budovy, s kterými potom libovolně nakládali. Postoj biskupů se ale v 5. století začínal měnit. Biskupové se snažili zvyšovat svou moc ve městech. Tím začal boj proti světské moci šlechty i mimo města. Začaly pokusy o osvobození venkovských kostelů z moci soukromých vlastníků.⁹⁸

V 7. století neobyčejně bohatly kláštery. Na soukromých pozemcích byly stavěny nejen kostely, ale i kláštery, u kterých byly kostely klášterní. Zakladatelé kostelů, tedy patroni, si nárokovali vůči svému kostelu a duchovnímu určitá práva. Patroni dosazovali duchovního do svého kostela, určovali způsob bohoslužby, zcizovali kostel koupí, výměnou, darováním jako každý jiný soukromý majetek a hlídali, aby se tam neujímalo kacířství. Tímto jednáním ohrožovali církevní morálku, kterou udržoval biskup.⁹⁹

Ve 12. století církev nebyla spokojena s tím, že vlastník pozemku měl neomezenou moc nad církevními stavbami stojícími na jeho pozemku. A tak bylo ustanoveno, že budovy zasvěcené Bohu přestávají být soukromým majetkem a přechází pod správu církve. Proto dekretály¹⁰⁰ papeže Alexandra III. bylo zavedeno patronátní právo. Vlastník pozemku se tak přeměnil na patrona kostela. Původní práva vlastník sice neztratil, byla ale omezena a přizpůsobena potřebám církve.¹⁰¹ V Čechách spor o plné pravomoci církve nad půdou a poddanými vyvrcholil roku 1216, kdy biskup Ondřej požadoval placení plného desátku církvi. Spor

⁹⁶ Tamtéž, s. 144–155.

⁹⁷ ČERNÁ, Eliška: *Patronátní právo na panství Poděbradském v 19. století*. Pardubice, 2013.

⁹⁸ BUŠEK, Vratislav: *Učebnice dějin práva církevního II*. Praha, 1947, s. 58.

⁹⁹ Tamtéž, s. 57.

¹⁰⁰ Dekretál = papežská listina obsahující církevní zákon

TRETERA, Rajmund Jiří – HORÁK, Záboj: *Slovník církevního práva*. Praha, 2011, s. 27.

ISBN 978-80-247-3614-3.

¹⁰¹ Hofman, F. J.: *Historický vývoj inkorporace farností řeholním společností*. Rigorózní práce. Praha, 2008, s. 9.

ukončil až Přemysl Otakar I. vydáním tzv. Velkého českého privilegia z 10. března 1222 v Praze, které výslovně zaručovalo imunitu církevním statkům a soudní exempci duchovenstva. Prosazení záruk Přemyslovy listiny však bylo dlouhodobou záležitostí a protáhla se až do první třetiny 14. století. Majitelé panství, tedy patroni, navrhovali biskupovi duchovní správce. Ti byli na patronovi do značné míry závislí.¹⁰² Případné sesazení a odvolání jmenovaného klerika náleželo biskupovi, proto biskup musel průběžně dohlížet na duchovní v dané diecézi. Zakladateli kostela zůstala výsada patronátního práva tzv. prezentační právo. I když je prezentační právo považováno za jedno z největších výsad patronátu, není s patronátem nijak pevně vázáno a může tedy být zvláštní dohodou přeneseno na osobu od patrona rozličnou. Takto to fungovalo například ve věnných městech, kde patronát nad kostelem a farou vykonávaly obce, ale prezentační právo bez jakýchkoli dalších závazků vykonávala Jeho císařská výsost.¹⁰³ Patron a biskup nebyli jedinými aktivními články při výběru faráře, i kněz sám aktivně hledal farnost s beneficiem, která by ho finančně zajistila. Při výběru duchovního byla důležitá i jeho praxe a loajálnost vůči svému patronovi.¹⁰⁴

Postupně se vytvářela hustá síť farností jako pevných, nepřilíš rozsáhlých územních obvodů s jediným farním kostelem, jen někdy s dalším filiálním kostelem, které spravovali faráři. To mělo velký význam na proměnu práva vlastnických kostelů v právo patronátní a pro vznik samostatné církevní správy.¹⁰⁵ V Čechách se patronátní právo začalo uplatňovat v době, kdy se začala vytvářet farní síť. V podstatě to znamenalo kompromis mezi právem vlastnických kostelů a původním církevním požadavkem samostatného ustanovování kněží k úřadu. Od 20. let 13. století patronát respektovaly všechny typy kostelů knížecího – královského založení.¹⁰⁶ Patronům se přiznávalo právo, což vlastně byla i povinnost, dohledu nad majetkem kostela a jeho hospodařením včetně omezené dispozice s ním.¹⁰⁷

Ve 14. století byli tzv. laici¹⁰⁸ povinni platit desátky, štolové poplatky a stavební příspěvky ke kostelům. Měli také jiné majetkoprávní povinnosti hospodářsky vázané k církvi. Na druhé

¹⁰² PUMPR, Pavel: *Benefícia, záduší a patronát v barokních Čechách*. Brno, 2010, s. 49. ISBN 978-80-86488-73-8.

¹⁰³ NEMEC, Matúš: Patronátné právo a vývoj problému menovania do cirkevných úradov v katolíckej cirkvi. In *Revue církevního práva* 21/1, 2002, s. 5–13. ISSN 1211–1635.

¹⁰⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha, 2007, s. 177–178. ISBN 978-80-7106-906-5.

¹⁰⁵ JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989, s. 207. ISBN 80-04-21189-5.

¹⁰⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha, 2007, s. 177. ISBN 978-80-7106-906-5.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 210.

¹⁰⁸ Laik = člen církve, který není ordinovaným duchovním (klerikem)

TRETERA, Rajmund Jiří – HORÁK, Zboj: *Slovník církevního práva*. Praha, 2011, s. 75. ISBN 978-80-247-3614-3.

straně měli laici velký vliv na církevní správě osobní i majetkové, jako patronové kostelů. Laikové byli zeměpány nad patronátem zeměpanským, který byl v počátcích právem lenním. Patroni v této době začali zasahovat do správy kostelního jmění a dohlíželi na správu jmění beneficiálního.¹⁰⁹

V 15. století neexistovala snad žádná oblast správy, krom správy patrimoniální, do které by nezasáhly husitské války. V tomto období nefungovala centrální královská moc a tomu se musela přizpůsobit i veřejná správa. Došlo k prolnutí církevní správy a městské správy se správou celé země. Katoličtí kněží opouštěli své farnosti z obav před nucenou konverzí k husitské církvi a přísahou na čtyři pražské artikuly. Uvolněné fary obsazovali husitští kněží, těch bylo ale nedostatek, a proto rostl počet neobsazených farností. Stav farních kostelů v době husitských válek byl velmi žalostný, kvůli válkám nebyl, kdo by se o ně staral. Problém byl také v tom, že se často měnili majitelé půdy a tedy i majitelé patronátního práva.¹¹⁰

Patroni stále více využívali více práv, než jim příslušelo, využívali inventář a chrámové záduší a přímo si podmaňovali církevní obročí. Tento problém měl vyřešit patent Ferdinanda I. ze 17. listopadu 1528, ten patronům zakazoval zabírat církevní zboží a nařizoval dodržovat lhůtu presenční a zodpovědný výběr kandidátů. Patent Ferdinanda I. nebyl ale příliš dodržován. Roku 1548 byl vydán rozkaz, který ustanovoval, že patroni budou odpovědni za své chyby králi a nikoli biskupům. Toto řešení se ale církevní moci vůbec nelíbilo, a tak bylo patronátní právo jedním z témat řešených na tridentském koncilu.¹¹¹

3.2. OD 2. POLOVINY 16. STOLETÍ DO 19. STOLETÍ

V letech 1545–1563 bylo pro vývoj patronátního práva nejzásadnější konání Tridentského koncilu. Byl to 19. ekumenický koncil uznáný katolickou církví, který se konal v letech 1545–1563. Koncil měl rozhodnout hned o několika zásadních otázkách. Vedle přípravy na reformu církevní správy, reakci na vznik protestantství, atd. měl řešit i otázku patronátní.¹¹² Tridentský koncil určil, že patronát může vzniknout jen kanonickým způsobem. Už ne tedy vydržením nebo darováním.¹¹³ Koncil také určil, že patroni museli na uprázdněné beneficium veřejně vyhlásit konkurz. Duchovní před obsazením nového farního obročí podstoupil zkoušku z mravů, vzdělání, pastýřské moudrosti a jiných vlastností. Duchovní musel prokázat i

¹⁰⁹ BUŠEK, Vratislav: *Učebnice dějin práva církevního II*. Praha, 1947. s. 156.

¹¹⁰ JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989, s. 89–97. ISBN 80-04-21189-5.

¹¹¹ DOUBRAVA, Josef. Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 3, 1900, s. 205.

¹¹² Tamtéž, s. 223.

¹¹³ Hofman, F. J.: *Historický vývoj inkorporace farností řeholním společností*. Rigorózní práce. Praha, 2008, s. 9.

způsobilost po stránce stáří. Zkouška musela být provedena před biskupem nebo před generálním vikářem a třemi zkoušejícími. Podle dodatečného ustanovení papeže Klementa XI. „*děje se zkouška písemnou prací klausurní*“,¹¹⁴ kandidáti odpovídali na stejné otázky položené v latinském jazyce a museli sepsat evangelní kázání v řeči daného obyvatelstva. K tomu všemu ještě musel kandidát pocházet z počestného lože, mít zákonitě stáří, náležet stavu duchovnímu, žít v bezženství, mít náležité vzdělání, znát jazyk lidu, kde se obročí nacházelo, být tělesně způsobilý a bezúhonný.¹¹⁵ Biskup následně vybral nejschopnějšího kandidáta, pokud patron upřednostňoval některého z kandidátů, mělo k tomu být přihlédnuto i přesto, že biskup byl jiného názoru.¹¹⁶

V období po Tridentském koncilu se v kanonickém právu začalo rozlišovat mezi patronátem osobním a věcným a mezi patronátem soukromým a veřejným. Jak již bylo řečeno, roku 1528 Ferdinand I. vydal patent, který patronům zakazuje zabírat církevní zboží. Podle Ferdinanda I. nebyli patroni podřízeni biskupům ale císaři. Usnesení Tridentského koncilu bylo oficiálně publikováno až na diecézní synodě v Praze roku 1605. Po roce 1620 museli být veškerí nekatoličtí duchovní nahrazeni duchovními katolickými, což přineslo další problém, jelikož v českých zemích byl nedostatek katolických kněží.¹¹⁷ Další patent týkající se patronů vydal Ferdinand II. roku 1627.¹¹⁸ Byly vydávány i další státní zákony týkající se patronátu, například Všeobecný zemský zákoník nebo *Tractatus de iuribus incorporalibus* vydaný Leopoldem I. z roku 1679,¹¹⁹ ten dával patronům ještě výhodnější postavení. Nově vydané státní i církevní normy, podle nichž se měli patroni řídit, nebyly dodržovány, v některých případech patroni zneužívali svých práv. Dr. Josef Doubrava v *Časopise pro katolické duchovenstvo* patronát té doby přirovnává k „*churavci belhající o berlách s vráskami staroby ve tváři*“.¹²⁰ Církev přicházela o některé své výsady. O určité pravomoci přicházelo i církevní soudnictví, které ztratilo právo na řešení sporů v oblasti patronátního práva. Od poloviny 17. století tyto spory nově spadaly do kompetence zemských soudů.¹²¹ Tato situace znepokojovala církevní hodnostáře, hlavně pak kardinála a arcibiskupa pražského Arnošta Harracha, který tuto situaci vylíčil ve svých pamětech, jak si můžeme přečíst v *Časopise pro*

¹¹⁴ DOUBRAVA, Josef.: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 6, 1900, s. 380.

¹¹⁵ DOUBRAVA, Josef.: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 5, 1900, s. 345.

¹¹⁶ DOUBRAVA, Josef.: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 6, 1900, s. 380.

¹¹⁷ PUMPR, Pavel: *Benefícia, záduší a patronát v barokních Čechách*. Brno, 2010, s. 14–16.

ISBN 978-80-86488-73-8.

¹¹⁸ DOUBRAVA, Josef.: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 3, 1900, s. 206.

¹¹⁹ Hofman, F. J.: *Historický vývoj inkorporace farností řeholním společností*. Rigorózní práce. Praha, 2008, s. 9.

¹²⁰ DOUBRAVA, Josef.: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 3, 1900, s. 204.

¹²¹ Tamtéž, 204–211.

katolické duchovenstvo v článku „*Přechmaty farních patronů v druhé čtvrti sedmnáctého století*“. Podle kardinála Harracha byla tato situace opravdu bídná.¹²² Harrach se snažil vybudovat silnou církevní správu v duchu koncilních usnesení, proti čemuž se postavili světští patroni, kteří kardinálovy snahy vnímali jako nemístný zásah do vlastních práv. Stavovská reprezentace ani panovník neuznali platnost tridentských dekretů v zemi, čímž kardinálu Harrachovi ještě více znemožnili jeho snahy o reformu církevní správy.

Ve druhé polovině 17. století a v první polovině 18. století nástupci kardinála Harracha také spatřovali příčinu špatného stavu farní správy v přístupu patronů. Patroni se opět domnívali, že církevní orgány příliš zasahovaly do jejich práv. Stále tak přetrvával základní problém, kdy se patroni a církevní orgány podíleli na chodu farní organizace, ale neshodovali se na principech činnosti, při níž měli spolupracovat. Roku 1724 byla vydána císařská pragmatika, která znamenala počátek přímých státních zásahů do církevní sféry.¹²³ Za vlády Marie Terezie vyvstala otázka vzdělání duchovenstva. Vláda požadovala, aby duchovní dosáhli vzdělání na tuzemské teologické fakultě. Tato otázka byla definitivně dořešena Josefem II., který to stanovil ve dvorském dekretu vydaném roku 1784.¹²⁴

Patentem z roku 1770 ustanovoval způsob hrazení výdajů na provoz kostela, hrazení výdajů už nespočívalo pouze na patronovi. Hrazení výdajů se řídilo podle tzv. konkurenčního práva. Nově se náklady na provoz dělily mezi patrona, faráře a kostelní jmění. Pokud farář nebo jeho zaměstnanci způsobili nějaké škody, museli je uhradit. Potřebné opravy byly hrazeny z kostelního jmění. V případě, že finance z kostelního jmění nestačily, tak zbytek musel uhradit farář. Pokud finance stále nestačily a předchozí dvě strany nebyly schopny opravy uhradit, tak se na opravách podílel sám patron. O tom, že tento systém byl funkční, svědčí i to, že se ve stejné podobě udržel až do roku 1949.¹²⁵

Josefinské období nebylo pro církevní správu jednoduché, veškerou moc držela světská vláda a dozírala i na církevní záležitosti. Toto období se neslo ve znamení rušení klášterů, jejichž majetek připadl příslušnému náboženskému fondu. Za Josefa II. se také systematicky zřizovaly nové farnosti a místní kaplanství, to vešlo ve známost jako tzv. farní regulace. Každá obec s více než 700 obyvateli a pokud byl od ní farní kostel vzdálen více než hodinu chůze, měla nárok na zřízení vlastní farnosti či jen filiálního kostela. V této době bylo

¹²² Anonym. *Přechmaty farních patronů v druhé čtvrti sedmnáctého století*. In *Časopis katolického duchovenstva* 5, 1866, s. 385–390.

¹²³ PUMPR, Pavel: *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách*. Brno, 2010, s. 18–23. ISBN 978-80-86488-73-8.

¹²⁴ DOUBRAVA, Josef.: *Otázka patronátní v Čechách*. In *Časopis katolického duchovenstva* 10, 1900, s. 641–642.

¹²⁵ PŠENIČKA, S.: *Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvíceneckého absolutismu do r. 1949*. In *Revue církevního práva* 2, 2002, s. 144–148. ISSN 1211–1635.

omezeno vykonávání práva podacího. Značně patrony zasáhl i dvorský dekret z roku 1784 svými předpisy o břemenech stavebních na chrámech a farách.¹²⁶ Kvůli dvorskému dekretu z roku 1784 se patroni nemohli svých patronátních povinností jednostranně zprostit. Mohly se pouze zřici svých patronátních oprávnění.¹²⁷ Podle dvorního dekretu ze dne 14. 8. 1793 nebyl možný patronát na biskupských kostelích.¹²⁸ Během 18. století patroni stále více zasahovali do správy kostelního jmění. Patron při správě využívá pomocných orgánů, patronátního komisaře a účetního, které si sám volí.¹²⁹

Roku 1800 byl vydán dvorský dekret, podle něhož se měly řídit patronátní poměry v Čechách. O osm let později byly jeho normy převzaty dalším dekretem všem zemským úřadům i pro ostatní země habsburské monarchie. Nově kostelní jmění spravoval patron, nebo jeho zástupce tzv. patronátní komisař, kostelní účetní a obročník. Patronátní komisař v zastoupení patrona kontroloval kostelní účty. Za kostelní jmění odpovídal patron. Přebytky kostelního jmění jednoho patronátního kostela patron používal k hrazení nákladů jiného svého patronátního kostela. Tomuto systému se říká tzv. konkretální správa a byla používána hlavně v Čechách.¹³⁰

3.3. 19. STOLETÍ

Na začátku 19. století stále zůstávala nevyřešena otázka, co s farnostmi, jejichž patrony byly zrušené kláštery. Tuto situaci definitivně vyřešil až dvorský dekret z roku 1822. Ten určoval, že fary mají spadat pod patronát onoho náboženského fondu, do kterého vešel i majetek jejich bývalého patronátního kláštera. Témuž patronátu podléhaly také fary, které byly zřízeny díky dekretu ze dne 24. října 1783.¹³¹

I když v 19. století vznikaly z činnosti kanceláří zemské správy různá zemská nařízení a zákony, tak i přesto patronátní právo v zásadě fungovalo na stále stejném principu. Mnoho z nových zemských nařízení a zákonů nevydrželo příliš dlouho a byly nahrazovány jinými. Nejvíce změn v patronátním právu se odehrálo až v druhé polovině 19. století, kdy státní správu ovlivnily hlavně revoluční roky 1848–1849. Církvi se do značné míry podařilo

¹²⁶ DOUBRAVA, Josef.: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 3, 1900, s. 204–208.

¹²⁷ PŠENIČKA, S.: Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvíceneckého absolutismu do r. 1949. In *Revue církevního práva* 2, 2002, s. 153. ISSN 1211–1635.

¹²⁸ CZERNIN, Jan: Majetková práva obročí, záduší a kostelů v minulosti a jejich transformace dnes. In *Revue pro církevní právo* 6, 1997.

¹²⁹ DOUBRAVA, Josef: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 2, 1902, s. 128.

¹³⁰ PŠENIČKA, S.: Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvíceneckého absolutismu do r. 1949. In *Revue církevního práva* 2, 2002, s. 149–150. ISSN 1211–1635.

¹³¹ DOUBRAVA, Josef.: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 3, 1900, s. 207–208.

vymanit z vlivu státního područí. Začalo hledání vyváženějšího uspořádání vztahů mezi státem a církví.¹³² Co se týká patronátního práva, u toho to bylo komplikovanější, nalézalo se totiž mezi církevní a vrchnostenskou správou.

Rok 1848 byl přelomový i pro panství, znamenal totiž konec vrchnostenské správy. Panství přestala fungovat jako úsek státní správy a stala se velkostatky. Velkostatky už neměly žádné delegované funkce státu.¹³³ Velkostatek nemohl zákonně zasahovat do řízení patronátu, a tak jednala církevní správa se správou státní. K vrchnímu úřadu velkostatku se teď dostávaly vyhlášky, do kterých nemohl zasahovat a musel se jimi řídit.

Církev se opět snažila o nápravu v jednání patronů, kteří špatně zasahovali do církevního jmění, které jim bylo svěřeno, a ignorovali církevní zákony. Duchovenstvo se cítilo svázáno podacím právem a chtělo se vymanit z vlivu patronátního práva. Patronátní právo ale přinášelo církvi mnohé výhody, a tak zůstalo v Českých zemích zachováno.¹³⁴

Velkou proměnou prošlo patronátní právo v roce 1855, v tomto roce byl vydán císařský patent č. 195/1855 ř. z., podle kterého se mělo patronátní právo v habsburské monarchii řídit konkordátem s Apoštolským stolcem. Dle konkordátu měl církevní majetek spravovat ten, kterému podle církevních zákonů přísluší.¹³⁵ Patron nesměl spravovat ani pořizovat zádušní jmění, mohl na toto jednání pouze dohlížet a při nefunkčnosti upozornit biskupa. V Čechách se proti tomuto nařízení zvedla řada patronů, kteří byli se stávajícím stavem spokojeni, vlna odporu a vše vyústilo v neúspěch. V Českých zemích a i v Haliči nebyl patent č. 195/1855 nikdy přijat.¹³⁶

Patroni ale se stávajícími patronátními poměry nebyli spokojeni, hlavně v oblasti závazků k břemenům. O neurovnalosti patronátu a potřebě jeho úpravy se v 60. letech jednalo na českém zemské sněhu.¹³⁷

Další zákon, který ovlivnil patronát, byl i zákon č. 50 z roku 1874 ř. z. Kdo chtěl získat obročí a nebo nějaký církevní úřad, musel mít rakouské státní občanství, mravní a občanskou zachovalost a zvláštní způsobilost, která byla stanovena zákonem. O správu kostelního jmění se má patron dělit s farářem a farní obcí.¹³⁸

¹³² TRETERA, Rajmund Jiří: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří, 2002, s. 26. ISBN 80-7192-707-4.

¹³³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha, 2007, s. 237. ISBN 978-80-7106-906-5.

¹³⁴ DOUBRAVA, Josef.: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 4, 1900, s. 207 - 208.

¹³⁵ TRETERA, Rajmund Jiří: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří, 2002, s. 27. ISBN 80-7192-707-4.

¹³⁶ PŠENIČKA, S.: Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvíceneckého absolutismu do r. 1949. In *Revue církevního práva* 2, 2002, s. 150. ISSN 1211-1635.

¹³⁷ DOUBRAVA, Josef.: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 4, 1900, s. 207-208.

¹³⁸ TRETERA, Rajmund Jiří: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří, 2002, s. 31. ISBN 80-7192-707-4.

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, tzv. konkurenční právo upravoval patent vydaný v roce 1770. V 19. století ale stále ještě zůstala jeho otázka nedořešena. Proto se touto otázkou začala vláda opět zabývat od roku 1863. Sněmy se s vládou nemohly shodnout, vláda nechtěla vydat zákon upravující patronátní právo, o čemž většina sněmu nechtěla ani slyšet. Tři roky vláda podávala zemskému sněmu návrhy konkurenčního zákona (1863, 1864 a 1866), ty ale sněm tvrdošijně odmítal. V Čechách tak konkurenční zákon nikdy přijat nebyl a povinnosti konkurenční zůstaly nezměněny, byly jen ovlivňovány jinými právními předpisy.¹³⁹ Vše změnilo až přijetí zákona č. 218 z roku 1949. Na Moravě a ve Slezsku ale konkurenční zákon byl přijat v roce 1864.¹⁴⁰

Otázkou bylo také duchovenstvo velkostatku. Problémem byla záležitost postupu kaplana na kněze, z menší fary na větší. Tento postup se výhradně odehrával na statcích jednoho patrona. Obsazování beneficií se nedělo vždy úplně spravedlivě. Kandidáty sice vybíral biskup. Ten podle umístění kandidátů v seznamu naznačoval, který kandidát je podle něj nejvhodnější. Patron si ale mohl z listiny kandidátů, kterou mu poskytl biskup, vybrat kohokoliv chtěl.¹⁴¹

Patronátní úřad vedl soupis zboží zádušního movitého i nemovitého, ten se každé tři roky musel ve třech kopiích zaslat na místodržitelství. Jedna kolkovaná kopie zůstávala u záduší, jedna se posílala na již zmíněné místodržitelství a jedna zůstávala na ordinariátu.¹⁴² Soupis se vyhotovoval přesně podle daného formuláře. Patronovi byla svěřena zádušní pokladna, od které existovaly tři klíče. Zádušní finance měl patron ukládat pod úrok, aby „zádušní peníze ladem neležely“.¹⁴³

I přes mnohé pokusy hlavně v 80. letech se patronátní právo své reformy v 19. století nedočkal. Vystala otázka, zda patronát zcela zrušit, to se ale v 19. století nestalo.

¹³⁹ BOROŮVÝ, Klement: Právo patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 7, 1866, s. 481–491.

¹⁴⁰ PŠENÍČKA, S.: Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvíceneckého absolutismu do r. 1949. In *Revue církevního práva* 2, 2002, s. 148. ISSN 1211–1635.

¹⁴¹ BOROŮVÝ, Klement: Právo patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 7, 1866, s. 484–485.

¹⁴² Ordinariát = sídlo nebo úřad ordináře

TRETERA, Rajmund Jiří – HORÁK, Záboj: *Slovník církevního práva*. Praha, 2011, s. 95.

ISBN 978-80-247-3614-3.

¹⁴³ DOUBRAVA, Josef.: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 4, 1900 s. 207–208.

3.4. 20. STOLETÍ

Institut patronátního práva přežil vznik nové republiky i obě světové války. Zásadní zásah do patronátu přinesla až první pozemková reforma z 20. let. Zúžila majetkovou základnu právnických osob obročí a záduší. Složitá situace nastala v případě úplného rozparcelování velkostatku a přidělování pozemku drobným pachtýřům. Patronáty vážly skoro na všech zabraných velkostatcích. Zákony, které se zabývaly otázkou rozdělení přejímací ceny za převzaté nemovitosti, na patronát nepamatovaly. Tím pádem nebylo stanoveno, jakým způsobem bude plnění patronátních závazků zajištěno. Nepomohla ani starší legislativa, jelikož ta pamatovala jen na úpravu patronátní povinnosti při zcizení celého velkostatku. Takto vzniklou situaci provázely velké komplikace a musely řešit v první instanci krajské soudy, dále pak Nejvyšší soud v Brně. Nejjednodušším řešením se zdálo zrušení celého patronátního práva. Ve 20. letech byl dokonce podán návrh na jeho zrušení v poměru ke kostelům a církevním obročím. Ke zrušení ale nikdy nedošlo. Nakonec byl problém vyřešen v roce 1931 přijetím zákona č. 93/1931 Sb. Zákon stanovoval, že patronát zůstává při kmenovém statku bez ohledu na výměru zabrané půdy. Drobní pachtýři tak patronátní břemeno nepřebírali. Majitel kmenového statku mohl celý patronát vykoupit, zrušit ho a zřídit speciální fond k úhradě patronátních povinností nebo si dobrovolně ponechat celý patronát se všemi právy a povinnostmi.¹⁴⁴

Po roce 1945 patronátní vztahy neexistovaly na územích dříve přiřazených k Německu. Po válce byl díky dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. zrušen patronátní poměr i v případě všech konfiskovaných velkostatků.¹⁴⁵

Zánik patronátních vztahů v důsledku konfiskace po roce 1945 byl pro celou řadu církevních subjektů z hospodářského hlediska likvidační. Fary a kostely byly odříznuty od nejvýznamnějších zdrojů svých příjmů. To vedlo k omezení jejich rozvoje a ztrátě hospodářské svobody.¹⁴⁶

Po únoru 1948 postupně došlo k zestátnění veškerého hospodářského zázemí církve. Došlo i k praktickému zániku patronátních břemen údržby kostelů a jiných církevních staveb.¹⁴⁷ Po nástupu komunistického režimu se otázka patronátního práva vyřešila poměrně jednoduše a to zákonem č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností

¹⁴⁴ ŘEHÁČEK, Karel: Velkostatky a patronátní právo v Československu. In: *Archivy, člověk a krajina. Proměny krajiny a životního prostředí v archivních dokumentech*, Praha, 2016, s. 92–95. ISBN 978-80-88223-00-9.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 92.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 104.

¹⁴⁷ CZERNIN, Jan: Majetková práva obročí, záduší a kostelů v minulosti a jejich transformace dnes. In *Revue pro církevní právo* 6, 1997.

státem a vládním nařízením č. 219/1949 Sb. Patronát sice nebyl zrušen, ale veškerý soukromý i veřejný patronát nad kostely a obročimi a jinými církevními ústavy přešel na stát, který je tak formálním nositelem některých povinností patronů dosud.¹⁴⁸ V témže roce zákonem č. 217 byly také zrušeny dosavadní církevní předpisy upravující patronátní právo. Kompetentním orgánem státu k výkonu patronátního práva byl Státní úřad pro věci církevní.¹⁴⁹

Od května roku 1950 byli ke správě veškerého majetku dosavadních patronů zmocněni duchovní správci kostelů. Problémem při likvidaci patronátů byly hlavně dluhy kostelních konkurenčních výborů, které byly podle zákona č. 218/1949 Sb. zlikvidovány. Jejich závazky po likvidaci přecházely na stát.¹⁵⁰

Nedostatek financí se projevil v postupné devastaci mnoha církevních staveb, které jsou patrné dodnes. Díky zákonu č. 20/1985 Sb., o ochraně památkových objektů¹⁵¹ stát poskytl prostředky alespoň na opravy kostelů, které měly statut kulturní památky. Zbytek církevních staveb měl smůlu.

¹⁴⁸ ŘEHÁČEK, Karel: Velkostatky a patronátní právo v Československu. In: *Archivy, člověk a krajina. Proměny krajiny a životního prostředí v archivních dokumentech*, Praha, 2016, s. 102. ISBN 978-80-88223-00-9.

¹⁴⁹ PŠENÍČKA, S.: Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvíceneckého absolutismu do r. 1949. In *Revue církevního práva* 2, 2002, s. 155–157. ISSN 1211–1635.

¹⁵⁰ ŘEHÁČEK, Karel: Velkostatky a patronátní právo v Československu. In: *Archivy, člověk a krajina. Proměny krajiny a životního prostředí v archivních dokumentech*, Praha, 2016, s. 102–104. ISBN 978-80-88223-00-9.

¹⁵¹ TRETERA, Rajmund Jiří: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří, 2002, s. 107. ISBN 80-7192-707-4.

4. Rozbor pramenů

Pro vznik této práce byly velmi důležité dva archivní fondy, Velkostatek Sadová – Libčany, který spravuje Státní oblastní archiv v Zámrsku, a Farní úřad Stračov, který spravuje Státní okresní archiv Hradec Králové. Časové vymezení fondu Velkostatku Sadová – Libčany se pohybuje mezi lety 1696 až 1886. V tomto fondu nalezneme včetně patronátu i tzv. starší spisovou manipulaci obce Sadové z let 1692–1887, dominikální agendu (1740–1940), politickou agendu (1738–1846), soudní agendu (1782–1850), pozemkové knihy (1635–1797) a patrimoniální registraturu (1774–1850) obce Libčany.¹⁵² Pro archivní fond Velkostatku Sadová – Libčany byly vytvořeny dvě archivní pomůcky. V obou případech se jedná o inventář, tedy o archivní pomůcku základní. Pro potřeby této práce byla využita archivní pomůcka archivářů Bečvářové a Turčina „*Velkostatek sadová 1635–1948 díl I., díl II.*“¹⁵³ Pomůcka je přehledná a velmi bohatá, co se týče písemností náležících k výkonu patronátního práva. Archiválie z působnosti tohoto úřadu, ze kterých bylo čerpáno pro tento výzkum se, dochovaly z let 1648 až 1948 a jsou umístěny v oddíle „Patronátní úřad“.

Pro tuto práci byl sice potřebný pouze patronát obce Stračov. Ve fondu Velkostatku Sadová – Libčany nalezneme ale i archiválie patronátu obce Nechanice, Libčany, Dohaličky, Hrádek, Stěženy, Probluz, Suchá a Sadová. Oddíl „Patronátní úřad“ obsahuje podací protokoly, knihy otisků, zprávy a rozhodnutí patronátního úřadu, nadační listy a přílohy k nim, písemnosti farářů, stavení záležitosti kostelů, účty kostelů a fondů apod.

Nejdůležitější pro tento výzkum se stal pododdíl „Korespondence patronátních úřadů“ část Patronátní úřad Stračov s inventárním číslem 809–816 a pododdíl „Stavební záležitosti kostelů“ s inventárním číslem 832.¹⁵⁴ Bylo čerpáno zejména z korespondence a spisového materiálu. Jazyk archiválií byl povětšinou český i přesto, že vlastníkem patronátního práva byl říšský šlechtický rod Harrachů.

Časové vymezení fondu Farní úřad Stračov se pohybuje mezi lety 1788 až 1945. Pro tento fond vytvořila archivářka Moravová v roce 1992 archivní pomůcku s názvem „*Archiv římskokatolické fary Stračov 1788–1945/1961/*“.¹⁵⁵ Opět se jedná o inventář. Z tohoto fondu

¹⁵² Ministerstvo vnitra České republiky [cit. 2-10-2018].

URL:< <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy>
cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=215000010354#215000010354 >.

¹⁵³ BEČVÁŘOVÁ, V. – TURČÍN, O.: *Velkostatek sadová 1635–1948 díl I., díl II.* Inventář, 1963, s. 295, ev. č. 403.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ MORAVOVÁ B.: *Archiv římskokatolické fary Stračov 1788–1945/1961/*. Inventář, 1992, s. 41, ev. č. 1185.

byla využita Pamětní kniha z let 1836 až 1940 (1961).¹⁵⁶ Pokud jde o stránku jazykovou, asi 70 % veškerého materiálu je psáno v českém jazyce.

4.1. STAV A VZHLED

Jak již bylo řečeno v úvodu, díky této práci by se budoucí čtenář měl dozvědět proč v tak malé obci, jako je Stračov, stálo hned několik kostelů, jak probíhala stavba toho posledního a jak byla financována. Aby bylo možné tuto práci napsat, bylo potřeba projít velké množství aktového materiálu vzniklého z činnosti duchovních a patronátního úřadu. Protože oddíl „Patronátní úřad“ fondu Velkostatku Sadová – Libčany nabízí opravdu velké množství materiálu týkajícího se daného tématu, bylo zapotřebí vybrat jen části, které posloužily jako užitečný zdroj informací. Hlavní bylo zvolit aktový materiál, který se týkal pouze patronátního úřadu ve Stračově, protože kartony, které byly označené jako Patronátní úřad Stračov, obsahovaly i mnoho materiálu z činnosti patronátu jiných obcí.

Ve zkoumaném období byl běžnou psací látkou papír, jiný materiál než papír se již ani nevyskytoval. Korespondence byla povětšinou psána na hrubším a silnějším papíře o něco větším, než je rozměr A4. Ve fondu Velkostatku Sadová – Libčany se ve velkém množství nachází korespondence složená v původním tvaru, buď do tvaru dlouhých obdélníků, nebo čtverců, někdy ještě svázaná provázkem od původce. V ohybech se inkoust tzv. „odrolil“, což komplikovalo čitelnost. Díky přeložení se na svrchní straně dokumentu, se vytvořily sloupce, na nichž jsou vepsány stručné poznámky příjemce. Většinou se jedná o informace, jako kdy do kanceláře dopis přišel, regest, číslo jednací a signatura. Tyto poznámky především sloužily pro zrychlenou orientaci v dokumentu v případě, že bylo zapotřebí s ním opakovaně nakládat. Přibližně na přelomu století se objevuje propisovací papír, který umožňoval psát zároveň kopie. Tento papír je křehčí, proto se ve fondu nachází mnoho poničených kusů.

Mezi specifické archiválie patří materiály týkající se přímé správy církevních budov, jako například plány pro přestavby kostelních věží, plány pro výrobu varhan nebo návrhy výmalby kostelních zdí. Takovéto dokumenty byly malovány na silnějším kvalitnějším papíru výrazně větších rozměrů. Jelikož se jednalo o jeden z nejkvalitnějších papírů, tak i v místech ohnutí byl dokonale čitelný.

¹⁵⁶ *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2-10-2018]. Dostupné z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy> cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=215000010354#215000010354 >.

Ve velkém množství se ve fondu nachází korespondence pocházející od řemeslníků a firem, podílejících se na vybavení nebo stavbě kostelních budov. Častokrát byla takováto korespondence psána na hlavičkovém papíru, mnohdy s velice hezkým a zajímavým výtvarným provedením, což by mohlo být předmětem dalšího bádání budoucích badatelů. Z dopisů lze dobře vyčíst příjemce a odesilatele dokumentu. Bylo zapotřebí vyhodnotit velké množství aktového materiálu, jehož časový rozsah se pohybuje mezi lety 1829 až 1925. Protože obsahem této práce je římskokatolická fara ve Stračově, byla věnována pozornost hlavně této faře na přelomu 19. a 20. století. Dále zde můžeme nalézt spisy týkající se účetnictví patronátu, například výkazy odvedené práce dělníků a jejich mzdy, kalkulace cen materiálu potřebného ke stavbám a renovacím církevních budov. Jak již bylo zmíněno v první části této práce, ve fondu se nalézají také několik stavebních protokolů, které vznikly při zkoušce z náboženství. Ty svědčí o stavu církevních budov. Všechny tyto písemnosti jsou zde uloženy většinou jako samostatné části nebo jako součásti obsáhlejšího spisu.

Všechny písemnosti byly psány tzv. kurentem, což je německá obdoba novogotického kurzívního písma, používaná v Německu od 16. století až téměř do poloviny 20. století. V průběhu 18. století nakonec vytlačilo českou novogotickou kurzívu. Od poloviny 19. století byl kurent v jazykově českých textech nahrazen písmem humanistickým.¹⁵⁷

Ve spisech patronátní správy pozornost zaslouží zajisté i podpisy a razítka. Ve zkoumaných materiálech se vyskytovala razítka ve tvaru oválu a dvě kulatá, pocházející z úřadu Zeměpanského komisariátu kostelního a Obce Stračov. Oválná razítka využíval stračovský farní úřad nebo C. k. okresní soud v Nechanicích. Razítka po celé zkoumané období byla dvojjazyčná, jazyk německý ve vnější části, jazyk český v části vnitřní. Během trvání habsburské monarchie nebyl pevně stanoven jazyk razítek v soukromé sféře. Záleželo pouze na tom, jak se rozhodne původce.

Dokumenty jsou nejčastěji podepsané vrchním úředníkem, který měl na starosti chod úřadu, a farářem. Výjimkou není ani podpis samotného vlastníka patronátního práva hraběte z Harrachu. Jsou zde i podpisy obyvatel daných obcí, dělníků, vikářů, právníků apod. Některé podpisy jsou dobře čitelné, většina ale příliš ne.

Některé archiválie, hlavně dlužní úpisy a účty, jsou opatřeny kolky různé hodnoty. Jednalo se o kolky nižší cenové kategorie: 2 krejcarů, 10 krejcarů, 30 krejcarů, 50 krejcarů, 75 krejcarů, 4 haléře, 10 haléřů, 14 haléřů apod.

¹⁵⁷ HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav: *Vademecum pomocných věd historických*. Jinočany, 1997, s. 74–82. ISBN 80-86022-09-9.

Pečeť ve zkoumaném materiálu byla objevena pouze jedna, bohužel byla ve velmi špatném stavu, nebylo ani možno určit, komu patřila. Překvapující byl nálezkou dvou nálepků, podle svého umístění zřejmě nahrazovaly pečeť. Jedná se o nálepku Vrchní správy velkostatku Sádovského v Stračově, na které je znak rodu Harrachů, a nálepkou advokáta Františka Horáčka z Nechanic.

4.2. ZHODNOCENÍ

I když bylo zkoumané téma poměrně úzce vymezeno, bylo nutné probádat a vyhodnotit jednu pamětní knihu a devět kartenů doslova napěchovaných archiváliemi, jejichž časový rozsah se pohybuje mezi lety 1829 až 1925. Většina písemností se týkala patronátního úřadu buď jen okrajově, nebo se týkaly úplně jiné obce, což byl častější jev. Nejvíce dokumentů se týkalo patronátu Nechanice a Libčany. Ke kostelu v Libčanech byly nalezeny již zmiňované plány nových varhan a výmalby. Zmíněné obce doposud nebyly badateli zpracovány, díky velkému množství písemností by mohly být předmětem dalšího bádání. Po regulaci zbylo k podrobnému prostudování přibližně 250 listů.

Oblast výkonu patronátního práva je badateli často přehlížená, i když archivního materiálu pro toto téma je opravdu velké množství, ze kterého lze vyčíst mnoho zajímavých věcí.

5. Stavba nového kostela

Již v první kapitole této práce bylo zmíněno, že v obci Stračov postupem času stály čtyři kostely a dvě prozatímní kaple. Důvody, proč byly postaveny první tři, byly zmíněny už v první kapitole. Proč museli postavit i ten čtvrtý, jak probíhala jeho stavba, jak byla financována a jaké komplikace s tím byly spojeny, bude popsáno v této kapitole.

5.1. PROČ SE ZAČAL STAVĚT NOVÝ KOSTEL?

Roku 1830 zachvátil Stračov požár a neušetřil ani místní svatostánek a tak bylo přistoupeno ke stavbě v pořadí třetího stračovského kostela. O devatenáct let později byl vysvěcen nový kostel. Ale ani tomuto kostelu nebylo dopřáno stát ve Stračově dodnes. Ten byl poničen už během Prusko–Rakouské války roku 1866. Později se ale kostel postupně začal trhat, největší trhlina byla nad hlavním oltářem a další vedla přes celé klenutí od hlavního oltáře až ke kůru. Na vině bylo podloží, na kterém kostel stál, to bylo totiž jílovité. To, že se kostel nalézal v bídném stavu, bylo několikrát oznámeno vyšším úřadům. Úředních podání bylo posláno několik, ale celá věc se jen protahovala. V roce 1892 byl chrám na tři měsíce uzavřen, aby mohl být částečně opraven. Rok dokonce nezvonily ani kostelní zvony, aby se budova neotřásala. Ale až v roce 1894 byly v třetím kostele z nařízení c. k. hejtmanství v Hradci Králové č. 32859 zastaveny služby Boží a byl uzavřen. Na kostelní zdi byl nalepen papír, aby se zjistilo, jestli se chrám i dál trhá. Několik dní po vylepení se skutečně papír na zdech vytrhal. Trhlíny se ten rok velmi rozšířily, což bylo připisováno velkému suchu.¹⁵⁸ O rok později byla z nařízení c. k. místodržitelství v Praze postavena prozatímní kaple, pro stavbu byl použit materiál z již částečně zbořeného kostela. Kaple stála ve farské zahradě. Stavba prozatímní kaple celkem stála 1239 zlatých a 47 krejcarů.¹⁵⁹ Ze stavebního protokolu z roku 1898 je zřejmé, že kaple byla ve velmi špatném stavu a potřebovala nevyhnutelně opravit. Největší problém byla dřevomorka a vlhkost, kvůli které velmi trpěly liturgické knihy.¹⁶⁰

5.2. PRŮBĚH STAVBY NOVÉHO KOSTELA

Z kostela byla roku 1898 sejmuta střecha a klenba. Pro uložení kostelního inventáře byl pronajat dům číslo 29 a to na pět let, některý inventář byl uložen také v chrámové věži. V domě číslo 29 byl v přízemí uložen hlavní oltář s pobočnými oltáři, kazatelna, skříň pro

¹⁵⁸ Státní okresní archiv Hradec Králové, Fond Farní úřad Stračov (1788 - 1945), kniha č. 1, Pamětní 1836–1940(1961), s. 98–127.

¹⁵⁹ Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová – Libčany (1599–1948), kart. 390, inv. č. 816, Korespondence patronátních úřadů, Farní úřad Stračov.

¹⁶⁰ Tamtéž, kart. 388, inv. č. 814.

mešní roucha, lavice apod. Inventář byl uložen i na půdě, kde se nacházela zadní kostra z hlavního oltáře, část křtitelnice a mnoho dalších drobností. Jako jediná byla zповědnice uložena ve stodole číslo 29, jelikož pro své rozměry nikde jinde být uložena nemohla. Obrazy z oltářů i s rámy byly uloženy ve věži kostela spolu s dalšími drobnostmi. Kostelní vybavení rozebíral pozlačovač z Vysokého Mýta pan Antonín Brožek a byl tak ochotný, že poskytl na svou práci 10% slevu. Celkový rozpočet na rozebrání a uložení inventáře činil 60 zlatých, přičemž nejdražší bylo rozebrání hlavního oltáře, které bylo vyčísleno na 20 zlatých. Na základě vyzvání zeměpanského komisariátu varhany odstranil jejich stavitel Josef Koblre z Lomnice a to za 40 zlatých.¹⁶¹

Ministerstvo kultu a vyučování původně zamýšlelo chrám pouze zrekonstruovat, o čemž svědčí to, že roku 1886 byla v kostele za 31 korun¹⁶² a 42 haléřů položena nová podlaha, v témže roce byla opravena omítka na západní straně budovy za 96 korun a 94 haléřů. O rok později Josef Pšenička dělal na chrámu dva hromosvody. V roce 1884 se opravovala i kostelní věž.

V roce 1898 stály už jen věž a obvodové zdi. Na samém konci 19. století bylo záduší farního kostela díky mimořádným stavebním nákladům tak vyčerpáno, že bylo potřeba požádat Zeměpanský vojtovní úřad, aby zastavil vyplácení dotačního příspěvku stračovského benefícia. Patronát náboženské matice¹⁶³ dlouho otálel se stavbou kostela. Za stavbu se přimlouval i sám hrabě Harrach. Ten si také několikrát prohlédl zříceniny chrámu.¹⁶⁴

V roce 1900 Ministerstvo kultu a vyučování definitivně upustilo od rekonstrukce starého kostela a schválilo projekt na stavbu nového kostela s předpokládanými náklady 102 247 korun. Na práce řemeslnické a materiál byla vyčleněna částka 80 280 korun, na práce nádenické a dovozy potom byla vyčleněna částka 21 966 korun a 92 haléřů. Dále bylo určeno, že náboženská matice na novostavbu poskytne částku 10 000 korun. O vnitřní vybavení

¹⁶¹ Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová – Libčany (1599–1948), kart. 388, inv. č. 814, Korespondence patronátních úřadů, Farní úřad Stračov.

¹⁶² Korunová měna byla zavedena roku 1892 a založena na zlatém standardu. Poměr k rakouské zlatkové měně byl vyjádřen vztahem 1 zl.r.č. = 2 K. Principy rakouské korunové měny trvaly až do roku 1918. V archiváliích Velkostatku Sadová – Libčany jsou ceny uváděny v korunách i ve zlatých.

HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav: *Vademecum pomocných věd historických*. Jinočany, 1997, s. 391–392. ISBN 80-86022-09-9.

¹⁶³ Náboženská matice = zemské náboženské fondy, právnické osoby, ani vysloveně církevní, ani státní, byly vytvořeny v každé z dědičných zemí habsburské monarchie z majetku klášterů
TRETĚRA, Rajmund Jiří – HORÁK, Záboj: *Slovník církevního práva*. Praha, 2011, s. 85.
ISBN 978-80-247-3614-3.

¹⁶⁴ Státní okresní archiv Hradec Králové, Fond Farní úřad Stračov (1788 - 1945), kniha č. 1, Pamětní 1836–1940(1961), s. 127–173.

nového kostela projevil zájem umělecký závod sochařský a řezbářský Josefa Krejčíka z Prahy už v roce 1900.¹⁶⁵

Stavební protokol z roku 1902 dokazuje, jak žalostný byl stav kostela. Farář zde píše: „*pomalu budou jen zříceniny, stojí jen věž a zdi poboční. Střecha, strop, dlažba je pryč a čas deštěm větrem a mrazy hlodá na všem, že pomalu cihly padají. Uvnitř pak mezi zdmi je již křoví, jako les ve zdích v dírách sovy hnízdí a houkají. – Smutno –*“.¹⁶⁶ Ruiny církevní budovy uprostřed návsi musely působit strašidelným dojmem a jak napsal sám farář i smutně.

Konečně 27. dubna roku 1903 byla c. k. ministerstvem kultu a vyučování povolena stavba kostela sv. Jakuba ve Stračově. V témže roce C. k. okresní hejtmánství v Hradci Králové vyhlásilo veřejné ofertní¹⁶⁷ řízení na stavbu nového kostela. Zájemci mohli nahlédnout do plánů, rozpočtů a podmínek v úředních hodinách C. k. okresního hejtmánství v Hradci Králové. Stavba kostela byla naplánována na tři léta mezi lety 1904–1906. Podle nového konkurenčního zákona musel patron uhradit 41 % tedy 4906 korun a 47 haléřů z celkových nákladů. Patron měl začít splácet roku 1904.¹⁶⁸

Novostavba kostela měla být rozšířena o stavbu baptisteria,¹⁶⁹ jehož náklady byly vypočteny na 1983 zlatých. Farní kostel ve Stračově nebyl schopen z vlastního jmění uhradit celkové náklady, proto C. k. okresní hejtmánství rozhodlo, aby náklady za materiál a řemeslníky hradila náboženská matice patrona jmenovaného kostela obnosem 1538 zlatých a 169 krejcarů, náklady za ruční práce a fůry, tedy 444 zlatých a 82 krejcarů měla zaplatit obec Stračov a obce k němu přiřazené.¹⁷⁰

5.2.1. SVĚCENÍ ZÁKLADNÍHO KAMENE

10. července 1904 proběhlo slavnostní svěcení základního kamene nového chrámu Páně. V devět hodin ráno se měli všichni pozvaní sejít u brány kostela, kde místní duchovní a zástupci obce přednesli uvítací řeč. Slavnostního svěcení základního kamene se zúčastnily osoby, které se o stavbu nového kostela nějak zasloužily, občané stračovští a přiřazených obcí

¹⁶⁵ Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová – Libčany (1599–1948), kart. 388, inv. č. 814, Korespondence patronátních úřadů, Farní úřad Stračov.

¹⁶⁶ Tamtéž, kart. 389, inv. č. 815.

¹⁶⁷ Ofertní = nabídka, návrh

¹⁶⁸ Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová – Libčany (1599–1948), kart. 389, inv. č. 815, Korespondence patronátních úřadů, Farní úřad Stračov.

¹⁶⁹ Baptisterium = křtílnice, prostor v kostele vyhrazený pro křest nemluvňat, dětí i dospělých, může jít o zvláštní křestní kapli

TRETERA, Rajmund Jiří – HORÁK, Záboj: *Slovník církevního práva*. Praha, 2011, s. 26.

ISBN 978-80-247-3614-3.

¹⁷⁰ Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová – Libčany (1599–1948), kart. 389, inv. č. 815, Korespondence patronátních úřadů, Farní úřad Stračov.

a nechyběli ani zástupci královéhradeckého okresního hejtmanství a biskupství. Jan Nepomuk hrabě z Harrachu se k slavnostnímu svěcení základního kamene nedostavil z důvodu nemoci.¹⁷¹ Po uvítání se průvod vydal do fary, kde byl naplánován krátký odpočinek a podepisování pamětní listiny určené do základního kamene. Do toho kromě pamětní listiny byly uloženy i tehdejší nejpoužívanější mince, jako haléř, dvouhaléř, koruna apod. Pamětní listinu měli podepsat hlavně starostové přífařených obcí, například Alois Bezvoda ze Stračova, Josef Tomášek z Klenice nebo Jan Hlušička z Dudu apod. Na listině je také veden počet katolíků stračovské farnosti, pro které se nový kostel budoval. Přímo ze Stračova jich pocházelo 620.¹⁷² Poté se průvod odebral z fary na staveniště, tam průvod v bráně uvítala družička a následovalo kázání. Po kázání proběhlo samotné svěcení kamene, čtení pamětní listiny a po uložení se zpíval chvalozpěv „sv. Václave“. Celý posvátný obřad vykonal generální vikář dr. Alois Frýdek z Hradce Králové. Následovala pontifikální¹⁷³ mše svatá a rakouská hymna. Celá slavnost skončila přenesením Nejsvětější Svátosti do kaple. Základní kámen byl uložen do zdi vpravo za hlavní vchod s letopočtem 1904.¹⁷⁴

5.2.2. BOURALO SE A STAVĚLO ZÁROVEŇ

Na konci srpna 1903 začalo bourání chrámu. Na stavbu čtvrtého kostela byl použit materiál z kostela starého, aby se ušetřily náklady, i proto se tedy bouralo a stavělo zároveň. Nejdříve byly z věže sneseny zvony a byl sejmut železný kříž. V druhé polovině roky byly vyhloubeny základy pro nový chrám. Cihly na stavbu se dovážely z cihelny ze Sadové, kterou vlastnil hrabě Harrach. Občané Stračova a přífařených obcí vypomáhali svými potahy. Kvůli problémům s prostorem čtvrtý kostel nestojí v horní části návsi jako všechny ostatní, měl být posunut přibližně o 11 metrů blíže k zámku. Ve farní kronice se z opisu pamětní listiny dozvídáme, že kostel byl na konec posunut o 15 metrů blíže k zámku.¹⁷⁵ Stavbu prováděl pražský podnikatel Ing. František Zvěřina. Vedením stavebních prací byl pověřen pražský zednický mistr Václav Míka. Stavělo se podle plánu stavebního místopředsedství Václava Dyka. Na stavbě se bohužel stalo i neštěstí, pokrývač Kovanda spadl ze střechy a zabil se.

¹⁷¹ Tamtéž, kart. 384, inv. 810.

¹⁷² Státní okresní archiv Hradec Králové, Fond Farní úřad Stračov (1788–1945), kniha č. 1, Pamětní 1836–1940(1961), s. 139–140.

¹⁷³ Pontifikální = co se vztahuje ke katolickému biskupovi

TRETERA, Rajmund Jiří – HORÁK, Záboj: *Slovník církevního práva*. Praha, 2011, s. 102.

ISBN 978-80-247-3614-3.

¹⁷⁴ Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová – Libčany (1599–1948), kart. 398, inv. č. 832, Stavební záležitosti kostelů, Farní úřad Stračov.

¹⁷⁵ Státní okresní archiv Hradec Králové, Fond Farní úřad Stračov (1788–1945), kniha č. 1, Pamětní 1836–1940(1961), s. 139–140.

Celá stavba byla dokončena 30. září roku 1905. Jednou z posledních stavebních prací bylo upevnění kovového kříže na vrchol věže, to probíhalo jako slavnostní akt. Kříž posvětil stračovský farář Antonín Seliger, poté byl na nosítkách odnesen ke kostelu a slavnostně vyzdvižen na nejvyšší bod věže. Pod křížem byla umístěna báň, ve které jsou uloženy některé dobové dokumenty. Kolaudace nového kostela proběhla 23. února 1907. Téhož roku byl i vysvěcen.¹⁷⁶

5.3. KOLIK CELÁ STAVBA NOVÉHO KOSTELA NA KONEC STÁLA?

Chrám rozhodně nepatří mezi nejdražší stavby, jelikož některé stavební prvky byly použity ze starého kostela, jako například kamenné ozdoby nebo pískovcové desky. Skoro všechn vnitřní inventář starého kostela se zachoval, tak bylo možné jím vybavit kostel nový. Informace o inventáři budou popsány v další části.

Podle kolaudačního protokolu z roku 1907 výlohy na celou stavbu kostela činily 94 112 korun a 26 haléřů. Materiál a práce řemeslníků byla vyčíslena na 72 141 korun a 50 haléřů, tyto výlohy platil patron. Příruční práce a dovozy činily 21 970 korun a 60 haléřů, na což přispěl náboženský fond 10 000 korun.¹⁷⁷

5.4. OSUDY KOSTELA V DALŠÍCH LETECH

V pozdějších letech proběhly jen běžné menší opravy, které způsobily přírodní živly. Roku 1940 se po dlouhé době připravovalo slavnostní biřmování, a proto se přistoupilo k vymalování celého kostela. Elektřina byla do kostela zavedena roku 1958, ale jen na sedm neděl na zkoušku. Natrvalo byla v kostele zavedena elektřina až roku 1960.

K větším opravám se přistoupilo koncem 90. let 20. století. Byla obnovena fasáda a na střechu byly upevněny plechové střešní desky a žlaby. V roce 1998 byly vyměněny i věžní hodiny. Původní mechanický stroj byl nahrazen elektrickým.¹⁷⁸

5.5. POPIS A VYBAVENÍ ČTVRTÉHO KOSTELA

Podle projektu je kostel postaven v novorománském slohu, pro jeho jednoduchost a prosté tvary a možná i proto, že původní *„nejstarší stračovský kostel byl zřejmě postaven*

¹⁷⁶ Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová – Libčany (1599–1948), kart. 398, inv. č. 832, Stavební záležitosti kostelů, Farní úřad Stračov.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 106.

¹⁷⁸ DUNDA, Karel: *Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*. Stračov, 2008, s. 33.

v románském slohu“.¹⁷⁹ Jedná se převážně o cihlovou stavbu doplněnou ozdobnými kamennými prvky. Nový jednolodní chrám je větší než ten předešlý, zastavěná plocha činí 512 m². Podlaha je pokrytá dlaždicemi ze starého kostela a je oproti okolnímu terénu znatelně zvýšená. Zakončení zdiva u dveří, oken a také podezdívka jsou lemovány kamenem, pocházejícím většinou opět ze starého chrámu. Střecha byla po dostavbě pokrytá břidlicí.

Kostel má obdélníkový půdorys a měl sedlovou střechu. Boční zdi jsou vyztuženy pěti hranolovými opěrnými pilíři na každé straně, nahoře jsou na šikmo zakončené pískovcovými deskami. Mezi nimi jsou čtyři velká okna a v přízemí v jižní části lodi z každé strany je po jednom malém okénku. Na severní straně chrámové lodi je půlkruhový uzavřený presbytář doplněný na bocích jedním oknem. Na východní zdi kněžiště je přistavěna sakristie, z té se vchází přímo do kněžiště. Na severní straně je vchod do sakristie a vedou k němu tři malé schody. Na východní straně sakristie jsou těsně u sebe obdélníková okna.

Již několikrát zmíněná zděná věž má hranolový tvar, nachází se v jižním průčelí chrámu a je vysoká čtyřicet metrů. Věž je zakončená osmnáctimetrovou jehlancovou střechou. U obou předních rohů věže jsou u každého dva opěrné pilíře. Na věži nalezneme celkem sedm oken, čtyři velká, každé umístěné na jednu světovou stranu, dvě úzká vysoká okna na jižní straně a jedno okénko na západní straně v přízemí. Na věži jsou také věžní hodiny, ty se nachází pod velkými okny. K hodinám vede celkem osmdesát devět schodů, šedesát tři jich je kamenných, zbytek je dřevěný.

Do svatostánku můžeme vejít čtyřmi vchody. Hlavní vchod se nalézá na jižní straně a vede k němu dvanáct schodů. Vlevo za hlavním vchodem je do zdi vsazena deska jediného v kostele pohřbeného majitele Stračova Prokopa Kerna, na pravé straně je již zmiňovaný základní kámen. Na východní straně je postranní vchod s osmi schody, tímto vchodem se schází přímo do chrámové lodi. Z východní strany se také vchází do malé kruhové věže, ve které je schodiště vedoucí na hlavní věž a chór.

Chór nebo kůr je umístěn v jižní části chrámu v jakémsi prvním patře. Na chór se vchází z východní strany dveřmi zvenčí šnekovitým schodištěm.¹⁸⁰

Nový kostel byl vybaven veškerým kostelním inventářem ze starého chrámu, ten byl do čtvrtého kostela přenesen až po dokončení stavebních prací. Jedná se o kazatelnu, hlavní oltář, dva boční oltáře, skříň na mešní roucha, schody od oltářů a kazatelny, zábradlí pro svaté přijímání, zvonec od sakristie, oltářní obrazy, křížová cesta, sochy z hlavního oltáře, veškeré

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 24.

¹⁸⁰ Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová – Libčany (1599–1948), kart. 390, inv. č. 816, Stavební záležitosti kostelů, Farní úřad Stračov.

svícny, předměty ze sakristie, apod. Po částečné opravě byla do kostela umístěna i starobylá kamenná křtitelnice, tu opravil kameník z nedalekých Nechanic Josef Mejstřík. Křtitelnice se používá dodnes. Vrátily se i varhany, které opravil a sestavil Josef Koblre z Lomnice. Jedná se o tak kvalitní nástroj, který ve čtvrtém kostele slouží dodnes.¹⁸¹

5.2.3. KOSTELNÍ ZVON

Původní Harrachovský zvon z roku 1849 o čtyřicet osm let později praskl při večerním klekání. Tím mu „odzvonilo“. Tou dobou byl už kostel z bezpečnostních důvodů uzavřen. Tehdejší farář Antonín Seligr nechal zvon na vlastní náklady přelít. Nový zvon stál 123 zlatých a vážil 108, 5 kg. Výrobce se stal pražský zvonář Arnošt Diepold.

Na zvonu nalezneme reliéf svatého Antonína Paduánského s textem „SVATÝ ANTONÍNE PADUÁNSKÝ, ORODUJ ZA NÁS!“ . U hlavy reliéfu je další nápis „ROZEZVUČ SE KU CTI A CHVÁLE BOŽÍ“. Na zvonu bychom mohli ještě najít jeden nápis, kde je uveden rok vzniku zvonu, kdo poskytl finance na přelítí a jméno zvonáře.

Zvon byl posvěcen v Praze biskupem Františkem Kráslem 26. března 1904 a už 2. dubna na Bílou sobotu se poprvé rozezvučil, tedy ještě v prozatímní kapli.¹⁸²

¹⁸¹ Tamtéž, kart. 386, inv. č. 812.

¹⁸² Státní okresní archiv Hradec Králové, Fond Farní úřad Stračov (1788–1945), kniha č. 1, Pamětní 1836–1940(1961), s. 151–155.

Závěr

Mou snahou v této práci bylo přiblížit patronátní právo a obec Stračov širšímu okolí a ukázat, že se nejedná o tak nudnou oblast historie, jak si mnozí myslí. Postupně i badatelé věnují čím dál větší pozornost tomuto tématu. Snažila jsem se o zjednodušení občas příliš složitých právních výkladů a církevní terminologie, k tomu jsem využila co možno nejvíce uvedených pramenů. Pro budoucí badatele by tato práce mohla být nápomocná právě z hlediska předložené literatury, kterou už nebudou muset zdlouhavě sami vyhledávat.

Domnívám se, že přínosná je i kapitola shrnující dějiny římskokatolické církve v 19. století. Toto století přineslo obrovské množství změn nejen v církvi, proto není mnohokrát lehké se v této době orientovat. Pokusila jsem se o zlehčení a shrnutí situace v 19. století. S vývojem dějin římskokatolické církve nelze začít rokem 1800. Na změny, které se v 19. století udály, měly vliv reformy Josefa II. a dozajisté i Velká francouzská revoluce. Dovolím si tvrdit, že bez událostí na konci 18. století by následující vývoj společnosti, politiky i kultury byl úplně jiný. I proto se v mnoha publikacích i v této práci 19. století nazývá jako tzv. „dlouhé“. Jak již bylo řečeno, Bohumil Zlámal ve své knize označuje toto století dobou „*probuzenského katolicismu*“, stejně tak by se mohla nazývat dobou nacionalizmu nebo dobou prostých lidí, kteří začínají ovlivňovat kulturní i politické dění.

Již v úvodu byl jasně stanoven cíl této práce a to popsat stavbu „čtvrtého“ kostela ve Stračově na Velkostatku Sadová – Stěžery. Tento cíl byl zrealizován v páté kapitole „Stavba nového kostela“. Tato práce měla být zaměřena na přelom 19. a 20. století, ale aby bylo možné pochopit, proč se musel stavět nový kostel, byla třeba hlubší sonda. Pokladem pro tuto kapitolu se staly archivní prameny, kterých se bohužel mnoho nedochovalo. Velmi mnoho informací se ale dalo vyčíst z farní kroniky, kde se nalézají i opisy dokumentů, které faráři považovali za důležité. Častokrát pod opisy připojili i vlastní názor. Pozornost byla kladena hlavně na období před stavbou kostela a na náklady se stavbou spojené. Zjistila jsem, že náklady nebyly tak vysoké, jak jsem předpokládala, protože na stavbu byl použit materiál ze starého kostela. Zarážející bylo zjištění, jak dlouho trvalo, než se vůbec k samotné stavbě přistoupilo. Tato práce je zaměřena pouze na patronátní vztahy v obci Stračov. Archivní prameny ale poskytovaly velké množství zajímavých informací i k obci Nechanice. Pro budoucí badatele by tato oblast mohla být zajímavá pro další zpracování.

Rodina Harrachů by mohla být dávana jako příklad ostatním patronům. Jan Nepomuk hrabě z Harrachu se aktivně zajímal o svatostánky na svém panství a velkou měrou se podílel na jejich renovacích. Jak již bylo řečeno v praktické části této práce, hrabě Harrach se i osobně přimlouval za stavbu nového kostela. Toto ale nelze říci o farářích ve Stračově. Podle

archivních pramenů se ve zkoumaném období faráři o „svůj“ kostel příliš nezajímali, i přesto, že byl v desolátním stavu. V době, kdy ve Stračově působil Josef Šindler, se o kostel staral spíše vikariát v Hořicích. Výjimkou byl Antonín Seliger, který se velmi zasloužil o stavbu nového kostela.

Seznam použitých zdrojů

SEZNAM PRAMENŮ

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová - Libčany (1599 - 1948), kart. 388, inv. č. 814, Korespondence patronátních úřadů, Farní úřad Stračov.

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová - Libčany (1599 - 1948), kart. 389, inv. č. 815, Korespondence patronátních úřadů, Farní úřad Stračov.

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová - Libčany (1599 - 1948), kart. 390, inv. č. 816, Korespondence patronátních úřadů, Farní úřad Stračov.

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Velkostatek Sadová - Libčany (1599 - 1948), kart. 398, inv. č. 832, Stavební záležitosti kostelů, Farní úřad Stračov.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Fond Farní úřad Stračov (1788 - 1945), kniha č. 1, Pamětní 1836-1940(1961).

SEZNAM LITERATURY

Anonym. Přechmaty farních patronů v druhé čtvrti sedmnáctého století. In *Časopis katolického duchovenstva* 5, 1866, s. 385 - 390.

BOROVÝ, Klement. Právo patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 7, 1866, s. 481 - 491.

BUŠEK, Vratislav: *Učebnice dějin práva církevního I.* Praha, 1947.

BUŠEK, Vratislav: *Učebnice dějin práva církevního II.* Praha, 1947.

CZERNIN, Jan: Majetková práva obročí, záduší a kostelů v minulosti a jejich transformace dnes. In *Revue pro církevní právo* 6, 1997, s. 7 - 38.

ČERNÁ, Eliška: *Patronátní právo na panství Poděbradském v 19. století.* Pardubice, 2013.

BEČVÁŘOVÁ, V. – TURČÍN, O.: *Velkostatek sadová 1635-1948 díl I., díl II.* Inventář, 1963, ev. č. 403.

DOUBRAVA, Josef: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 2, 1902, s. 121–129.

DOUBRAVA, Josef: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 3, 1900, s. 204–211.

DOUBRAVA, Josef: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 4, 1900, s. 271–276.

- DOUBRAVA, Josef: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 5, 1900, s. 341–346.
- DOUBRAVA, Josef: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 6, 1900, s. 380–386.
- BOROVÝ, Klement: Právo patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 7, 1866, s. 481–491.
- DOUBRAVA, Josef: Otázka patronátní v Čechách. In *Časopis katolického duchovenstva* 10, 1900, s. 641–643.
- DUNDA, Karel: *Stračov a Klenice: minulosti a současnosti*. Stračov, 2008.
- HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav: *Vademecum pomocných věd historických*. Jinočany, 1997. ISBN 80-86022-09-9.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7106-906-5.
- HOFMAN, F. J.: *Historický vývoj inkorporace farností řeholním společenstvem*. Rigorózní práce. Praha, 2008.
- JANÁK, Jan - HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. ISBN 80-04-21189-5.
- KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin I*. Praha, 1991. ISBN 80-7113-004-4.
- KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin II*. Praha, 1991. ISBN 80-7113-003-6.
- KOVÁRNÍKOVÁ, Eva: *Patronátní právo a jeho projevy na panství a velkostatku Broumov v 19. a 20. století*. Pardubice, 2015.
- KÜNG, Hans: *Malé dějiny katolické církve*. Brno, 2005. ISBN 80-7021-770-7.
- Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 5. N-Q*. Praha, 1931.
- MORAVOVÁ, B.: *Archiv římskokatolické fary Stračov 1788-1945/1961/*. Inventář, 1992, ev. č. 1185.
- NEŠPOR, Zdeněk R.: *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem, 2006. ISBN 80-86971-06-6.
- NEŠPOR, Zdeněk R.: *Víra bez církve?: východočeské toleranční sekretářství v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem, 2004. ISBN 80-86067-92-0.
- NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Náboženství v 19. století: nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.
- NEŠPOR, Zdeněk R. - KAISEROVÁ, Kristina (ed.): *Variety české religiozity v "dlouhém" 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem, 2010. ISBN 978-80-86971-02-5.

- NEMEC, Matúš: Patronátne právo a vývoj problému menovania do cirkevných úradov v katolíckej cirkvi. In *Revue cirkevního práva* 21/1, 2002, s. 5 - 16. ISSN 1211–1635.
- NOSEK, Petr: *Průvodcovský text státního zámku Hrádku u Nechanic*. Hrádek, 2004.
- NOVÁKOVÁ, Božena a kol.: *Zeměpisný lexikon ČR. Obce a sídla: stav k polovině 80. let*. Praha, 1991. ISBN 80-200-0315-0.
- Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 16. díl, Lih - Media. Praha, 1900.
- PŠENIČKA, S.: Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvíceneckého absolutismu do r. 1949. In *Revue cirkevního práva* 2, 2002, s. 127 - 159. ISSN 1211 – 1635.
- PUMPR, Pavel: *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách*. Brno, 2010. ISBN 978-80-86488-73-8.
- ŘEHÁČEK, Karel: Velkostatky a patronátní právo v Československu. In: *Archivy, člověk a krajina. Proměny krajiny a životního prostředí v archivních dokumentech*, Praha, 2016, s. 87 – 105. ISBN 978-80-88223-00-9.
- SPISAR, J.: Patronátní břemena a jejich zápis. In *Časopis pro katolické duchovenstvo* 9, 1934, s. 560.
- TRETERA, Rajmund Jiří – HORÁK, Záboj: *Slovník cirkevního práva*. Praha, 2011. ISBN 978-80-247-3614-3.
- TRETERA, Rajmund Jiří: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří, 2002. ISBN 80-7192-707-4.
- ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin VI., Doba probuzenského katolicismu (1848-1918)*. Olomouc, 2009. ISBN 978-80-7266-323-1.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Ministerstvo vnitra České republiky [cit. 02-10-2018].

URL:<<http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=215000010354#215000010354>>.

Místopisný průvodce po České republice [cit. 05-12-2017].

URL:< <https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/8609/stracov/pocet-obyvatele/>>.

Abstract

This work consists of two parts. The first theoretical part of this thesis deals with the description of the Stračov municipality, its history and the fate of its churches and clergy houses. The main focus is on explaining the concept of the right of patronage (*jus patronatus*), which is a set of rights and responsibilities of a patron and on the development of patronage from its beginnings until the middle of the 20th century, when the spiritual administrators of the churches were entrusted with the administration of all the possessions of the patronages. This paper describes the types of right of patronage and the rights and duties of patrons. The patron's duties included funding repairs and renovations of the church. The most important right of the patron was the so-called right of presentation, which allowed the patron to propose a vacant seat for the benefit of a priest, whom he considered most appropriate for the office.

In the first part, attention is paid to the history of the Roman Catholic Church during the so-called "long 19th century". This period was a time of great changes, which did not exclude the Catholic Church. These changes were not always positive. The 19th century was a time, when many church buildings were built or renovated. Some myths are also refuted here, for example, that Jesus Christ did not establish a church. For the theoretical part of this work, mainly specialized literature was used and analyzed.

The second part of the thesis focuses on the construction of the new church at landed estate Sadová – Stěžery, with all the complications and costs associated with it. The old church stood on clay subsoil, as a result of which the entire building started to tear. Therefore it was decided to construct a new building. The right of patronage of this landed estate was owned by the imperial family of Harrach. Jan Nepomuk, Earl of Harrach, truly fought for the construction of a new church, as the Ministry of Cult and Teaching originally intended to merely repair the old one. The new church turned out not to be as expensive as was assumed, since materials and equipment from the old church were used. In this part of the work, archival materials were used, of which not many for the given municipality have been preserved.

This work provides future readers with information on the application of the right of patronage on the example of the Stračov municipality, but can also serve as a basis for the further study of this part of history.

Přílohy

Příloha č. 1:

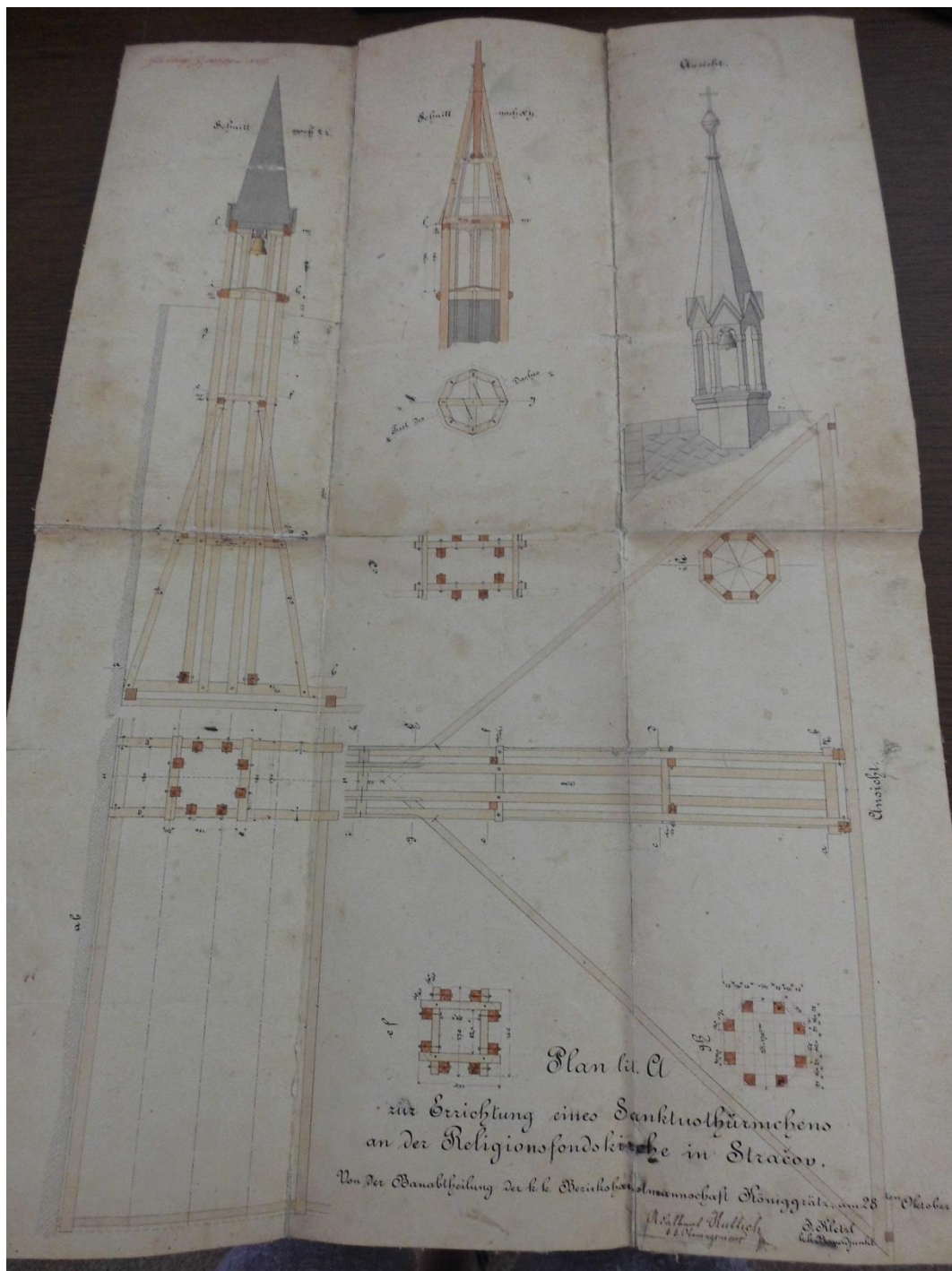

Nálepka Vrchní správy velkostatku Sádovského v Stračově
(Státní oblastní archiv Zámrsk, Fond Velkostatek Sadová - Libčany (1599 - 1948),
kart. 389, inv. č. 815, Korespondence patronátních úřadů, Farní úřad Stračov)

Nálepka advokáta Františka Horáčka z Nechanic
(Státní oblastní archiv Zámrsk, Fond Velkostatek Sadová - Libčany (1599 - 1948),
kart. 389, inv. č. 815, Korespondence patronátních úřadů, Farní úřad Stračov)

Příloha č. 2:

Plán na přestavbu kostelní věže ve Stračově

(Státní oblastní archiv Zámrsrk, Fond Velkostatek Sadová - Libčany (1599 - 1948), kart. 398, inv. č. 832, Stavební záležitosti kostelů, Farní úřad Stračov)